

Militaire Spectator.

De MILITAIRE SPECTATOR verschijnt maandelijks, in Nos. van 3 vellen druks; zoodat de Jaargang uit 36 vellen druks (behalve de bijvoegsels, die gratis geleverd worden) bestaat, en voor f 6,25, uitgenomen de platen en kaarten, welke afzonderlijk betaald worden, aan de respectieve geabonneerden wordt afgeleverd. Aan de geabonneerden in de Nederlandsche Overzeesche Bezittingen, wordt de Jaargang, uit hoofde van de 40 pCt. rabat voor transport-, assurantie- en commissie-gelden, tegen de betaling van f 8,50 afgeleverd.

Men abonneert zich bij alle Post-Directeuren en Boekhandelaren door het geheele Koninkrijk. Alle inzendingen voor dit Militaire Tijdschrift bestemd, geschieden vrachtfrij aan de Uitgevers BROESE & COMP: te Breda, of aan den Directeur, den kapitein VAN RIJNEVELD, van de rijdende artillerie, te Breda, met het opschrift: voor den Militairen Spectator.

BEDENKINGEN

OVER ENKELE PUNTEN VAN HET

KRIJGSKUNDIG ONDERWIJS,

EN VOORNAMELIJK DER

KRIJGS-GESCHIEDENIS.

Het is eene onbetwistbare waarheid, dat, sedert eenige jaren, bij ons leger de lust tot beoefening der krijgskundige wetenschappen en tot het lezen der krijgsgeschiedenis aanmerkelijk is toegenomen. Het onlangs te Breda afgenomen examen der eerste luitenanten van het wapen der infanterie en kavallerie, vrijwillig dинgende naar eenen hooger graad, heeft, onder andere bewijzen, overtuigend doen zien, dat die studiën belangrijke vruchten hebben opgeleverd. Het bedoelde examen heeft echter nog meer doen kennen, en wel iets, dat niet minder gewichtig is voor de bevordering van krijgskennis onder de officieren van het Nederlandsche leger, namelijk de leemten die er voor alsnog bestaan bij het krijgskundig onderwijs en bij de zelf-oefening. Wij hopen in de gelegenheid gesteld te worden, met den tijd daarover meer te kunnen zeggen, en, in het algemeen belang, zonder omwegen te bewandelen, op datgene te kunnen verwijzen, wat gebleken is eene niet doelmatige strekking te hebben. Middelerwijl vermeen wij voorloopig de opmerkzaamheid te mogen vestigen op een zeker punt van onderwijs en een onderwerp van zelf-oefening, beide betreffende het lezen der krijgsgeschiedenis, en de belangrijkheid om daarbij een zeker bepaald doel voor oogen te houden.

Om onze denkbeelden over dat onderwerp eenigzins voor te lichten, zouden wij de vraag kunnen stellen: Waarvoor leest men de krijgsgeschiedenis? Er zullen weinige personen, die slechts eenige aanspraak op militaire opvoeding en intellectuele ontwikkeling durven maken, gevonden worden, die een antwoord op deze vraag zullen schuldig blijven. De meeste toch zullen zeggen: « om zich bekend te maken met

de oorlogen en krijgs-bedrijven die er van de oudste tijden af tot op onze dagen toe zijn gevoerd geworden.» Wij hebben niets tegen dat antwoord, als de lust tot die kennismaking een uitgebreider doel heeft, dan dat 't welk elk weetgierig mensch voor oogen heeft, als hij de algemeene geschiedenis leest. Blijft het alleen bij eene bloote kennismaking en oppervlakkige beoordeeling der geschiedkundige feiten, dan vermeen wij te mogen beweren, dat eene zoodanige lectuur, vooral bij den officier, zeer geringe vruchten voor zijne krijgskundige verstands-ontwikkeling zal opleveren. Zoodra men echter de algemeene krijgsgeschiedenis in handen neemt, om de gevoerde oorlogen en krijgs-bedrijven vooraf in een geschied-, staatkundig en wijsgeerig verband te overzien, om later de relazen van de merkwaardigste veldtogten niet slechts te lezen, maar uitsluitend uit een krijgskundig oogpunt te bestuderen, dan laten wij het antwoord volgaarne gelden. Het eerste zonder het laatste beteekent, in onze oogen, niet veel meer dan eene gewone examen-geleerdheid. De grondige kennis van één' veldtogt — in den zin zoo als wij die kennis begrijpen — houden wij, uit dien hoofde, ook veel nuttiger en doeltreffender voor den officier, dan de geleerdste uitkramerij van de feiten en daadzaken der oude en nieuwe krijgsgeschiedenis. Men diene ons hier echter wél te verstaan, daar wij, om der zaaks wille, grondig moeten begrepen worden: iemand die — om een voorbeeld aan te halen — vlug en zonder bedenken, over den zevenjarigen oorlog sprekende, de veldslagen en gevechten, welke daarin geleverd zijn, opsomt; die vertelt dat die van Praag den 6den Mei, van Kolin den 18den Junij, van Rosbach den 5den November, van Breslau den 22sten November, van Leuthen den 5den December van het jaar 1757 geleverd zijn; die naauwkeurig weet op te geven, wie geslagen en hoe veel dooden en gekwetsten zulks aan weerszijden gekost heeft, die daarbij nog de gewone bijzonderheden weet voor te dragen, en zelfs nog met zekere scholastieke wijsheid hoog verheft het vernuftige denkbeeld van Frederik II om de Thebaansche slagordening (?) in den slag van Leuthen toe te passen, en dergelijke zaken aardig en in een zeker schijnschoon verband weet te verhalen, zoo iemand — zeggen wij — zou-

de men, wanneer zijn hoofd ook met andere merkwaardige oorlogen gemeubeleerd is, veel belezenheid en veel geheugen moeten toekennen. Maar wanneer diezelfde persoon, op de vraag: welke de redenen en oorzaken waren dat *Frederik II* zijne menigvuldige vijanden zoo gevoelig kon treffen, en ten slotte al de voordeelen van dien oorlog trok? het gewone antwoord gaf, dat men in het genie van dien grooten veldheer en in de goede zamenstelling van zijn leger die oorzaken moest zoeken, zonder dat genie, noch dat leger, noch de omstandigheden waarin het verkeerde, te kunnen omschrijven, dan zouden wij, in eenen betrekkelijken zin, zeggen, dat al die geleerdheid eigenlijk bombast was. Neen, dit is, naar ons inzien, niet de geleerdheid waarnaar een officier moet streven, als hij daarom het eigenlijke, waarnaar hij bij de opzaming dier kennis zoeken moest, verwaarloost. Eene dusdanige — voor den krijgsmann — oppervlakkige kennis der krijgs-gebeurtenissen, treft men bij elken burger-persoon, die eenig werk van de geschiedenis gemaakt heeft, aan. Van den meer geleerden burger zal men ook meerder staatkundige bijzonderheden, die tot deze en gene oorlogen den grond hebben gelegd, kunnen verwachten. Bij den historiker *ex professo*, zal men niet te vergeefs naar deze of gene staats-akte of staatkundige verwickeling onderzoek doen. Wij geven het nuttige van dat alles toe, vooral voor den geleerden en voor den staatsman; maar wij herhalen het, de officier moet meer nog dan dat weten, of, zoo men wil, ook minder weten, als hij dat meer, dat wij bedoelen, des te grondiger kent. Al zijn streven, alle zijne studien moeten die strekking nemen; alles moet leiden om zijne krijgs-kennis te vermeerderen; daarvoor is hij officier, en juist omdat hij krijgsmann is, moet hij geheel anders studeren, dan degene die zich opleidt tot geschied-kenner, tot leeraar of hoogleeraar in de geschiedenis. Krijgs-kennis en krijgs-geschiedenis zijn niet synoniem, hoezeer het laatste in eenen betrekkelijken zin tot het eerste behoort.

Deze inleidende toespraak, zou welligt doen denken, dat wij, van het hoofd tot de voeten gewapend en met gesloten vizier in het strijdperk traden, om eene lans te breken met onze geleerde historie-kenners. Wij hopen echter dat onze lezers ons zoo veel omzigtigheid toekennen, van niet als ware *don Quichotten* eene uitdaging te doen, welker gevolgen ons menige buil en ribbestoot op hoofd en lijf zoude laden. In-dachtig aan de grijze spreuk: *ne sutor ultra crepidam*, zullen wij den schoen op onze leest slaan en, aller regten eerbiedigende, het onderhavige onderwerp op onze wijze toelichten.

Bij onze eerste krijgskundige opleiding, woonden wij de lessen in de krijgs-geschiedenis bij, en hoorden eene menigte van feiten en daadzaken voordragen, alles in eene behoorlijke

chronologische orde gerangschikt. De krijgs-geschiedenis der Grieken en Romeinen werd gespekt met de beschrijving van den Macedonischen phalanx, het Romeinsche legioen, de balisten en catapulten, de inneming van Troje, de belegering van Saguntus, de verwoesting van Carthago, enz. De middeleeuwsche vuist- en ridder-kampen, de invloed van het buskruid, *Maurits van Nassau* en zijn slag van Nieuwpoort, *Gustaaf Adolph* met zijne evangelische legioenen en zijne trotsche tegenstanders; *Turenne*, *Montecuculi*, *Frederik de Groot*, *Daun* en den zevenjarigen oorlog, werden mede niet vergeten; in één woord, de krijgs-geschiedenis, zoo als zij gewoonlijk en *à l'instar* van de voordragten over de geschiedenis in 't algemeen geleverd wordt, was ons voorgehouden, en met een eigenaardig talent, waarbij het geheugen eene voorname rol werd opgelegd. Met deze dosis — wij willen het niet ontkennen — wetenswaardige zaken, vermeenden wij op onze eigene wieden te kunnen voortfladderen, om hier en daar in het gebied der krijgskunst een onderzoekend oog te slaan. Eerst na verloop van eenige jaren, toen onze denkbeelden over deze en gene zaken meer en meer werden toegelicht, bespeurden wij ook al vrij spoedig dat onze studien in de krijgs-geschiedenis vrij dorre vruchten hadden gedragen, en dat juist datgene waarop men gewoonlijk zoo zeer aandringt, en met welker kennis men zoo gaarne wil en zoo gaarne ziet schitteren, telkens aan het geheugen ontsnapte. Toen eindelijk verschillende gedenkschriften van den modernen meester der krijgskunst verschenen waren, en eenige bijzonderheden omtrent de krijgskundige studien van dien grooten veldheer bekend werden, kwam het ons voor, dat hij de oude en nieuwe krijgs-geschiedenis geheel anders bestudeerd had, dan de gewone klasse van lezers. Alles immers droeg bij hem de blijken dat hij de gebeurtenissen weinig, de personen, de omstandigheden, het terrein en vooral het karakter der hoofd-personen en de behandeling hunner werktuigen, daarentegen tot in de geringste bijzonderheden van nabij bezien had. Zijn gezegde: « *Traitez la guerre offensive comme Alexandre, Annibal, César, Gustave Adolphe, Turenne, le prince Eugène et Frédéric; lisez, relisez l'histoire de leurs quatre-vingt huit campagnes, modelez vous sur eux; c'est le seul moyen de surprendre le secret de l'art,* » enz., kwam ons, in dien zin genomen, duidelijker voor. Hoezeer nu ook de overtuiging bij ons bestond, dat het ons niet gegeven was, om zoo geheel en voldoende in de geheimen der kunst door te dringen, gaf dit ons echter aanleiding genoeg, om over de studie der krijgs-geschiedenis na te denken, en tot het bewustzijn te komen, dat men bij eene verkeerde leiding veel tijd zeer onnut verspilt.

Deze eigene ondervinding, die wij echter bij anderen ook hadden gade geslagen, was in een tijdvak van ruim twaalf ja-

ren opgegaard. Daarbij bespeurden wij meer en meer, dat het ons aan zeer vele gegevens haperde, om de ontdekte leemten — die mede in groot aantal waren — aan te vullen, en als van zelve kwamen wij tot de overtuiging, dat de studie der aardrijkskunde, zoo als die gewoonlijk wordt geleeraard, evenmin doeltreffend is als die der krijgs-geschiedenis. En voorwaar, wat baatte het ons, dat wij de voornaamste steden, gebergten, rivieren, van de geheele bekende wereld, vlug konden opnoemen, aanwijzen, enz. — en deze kennis was bij ons nog zeer onvolledig — toen wij op eene speciaal topographische kaart, door de geheimen der terrein-kennis, en haar verband met de bewegingen der troepen, en de handelwijze der groote veldheeren, eenen moeilijk te overkomen slagboom meenden te bespeuren. Het was ons namelijk voorgekomen, dat het lezen van veldtogten, met behulp van gewone kaarten, ook al niet veel meerder kennis van de kunst des oorlogs deed aankweken, en dat, om de handelingen der veldheeren, in de behandeling van de werktuigen, waarmede zij hun doel moesten bereiken, van nabij en in de bijzonderheden te leeren kennen, men goede speciale topographische kaarten noodig had. Onze te oppervlakkige begrippen van alles wat het terrein aanging, in het bovenbedoelde verband beschouwd (begrippen die bij het onderwijs in het topographische teekenen *telle quelle* worden opgezameld), waren echter nog geenszins de laatste leemten die zich bij ons voordeden. Er ontbrak bij al het overige nog een voornaam punt, namelijk: de volledige kennis der inrigting, zamenstelling en de wijze van onderhouding der werktuigen (de legers), waarmede de groote veldheeren waren werkzaam geweest.

Na alle deze overdenkingen, kwamen wij terug op de vraag: waarom leest men de krijgs-geschiedenis? en na veel denken, veel zoeken, vele beschouwingen in het beperkte gebied onzer ondervinding, kwamen wij op een antwoord, dat met het vroeger gegevene eenigzins verschilde. Ons kwam het toen voor, dat men de krijgs-geschiedenis moest leeren: Ten eerste, om de grootste veldheeren te leeren kennen in al hunne persoonlijkheden; ten tweede, om in kennis te komen met de omstandigheden waarin zij zich bevonden, als ook met de geaardheid der tijden en volken waarin zij leefden en waarmede zij verkeerden; ten derde, om de werktuigen waarmede zij moesten handelen en de middelen die hun ten dienste stonden te leeren beoordeelen; en ten vierde, om den bodem, waarop zij handelden, in alle bijzonderheden duidelijk en klaar voor den geest te krijgen. Aan sommige onzer lezers moge dit antwoord een weinig te omstandig voorkomen. Wij laten het echter in dat geval aan hun beter inzicht over, om ons de gestelde vraag aldus te beantwoorden: De krijgs-geschiedenis moet worden bestudeerd, om de persoonlijkheid der veldheeren, de inrigting

en zamenstelling hunner troepen en de geaardheid der omstandigheden en die van het terrein hunner handelingen te leeren kennen. Hiertegen zal men bij ons geene oppositie vinden, wanneer men ons slechts een weinig wil toegeven, dat dit niet de meest gebruikelijke weg is, welken men gewoonlijk bij de studie der krijgs-geschiedenis bewandelt.

Nadat *Napoleon* de middelen heeft aangewezen, waarop men in de geheimen der krijgskunst kan doordringen, zegt hij: « *Votre génie ainsi éclairé vous fera rejeter des maximes opposées à celles de ces grands hommes.* » Maar om die grondregelen niet als eene taak die men van buiten moet leeren, maar als een eigendom van het opgeklearde verstand, of van het door studie ontwikkelde genie, magtig te worden, dan is dit alleen mogelijk door middel van onderlinge vergelijking en toetsing. Om te vergelijken en te toetsen, is de persoonlijkheid der veldheeren een eerste gegeven, de naauwkeurige kennis van het krijgswezen van hunnen tijd een tweede, en die van den geheelen omvang van het tooneel hunner handelingen een derde en noodzakelijk gegeven. Immers wanneer wij nu een stap verder doen, en dat wij namelijk vooronderstellen, dat de studie der krijgs-geschiedenis werkelijk eenige vruchten gedragen heeft, dan moet men aannemen, dat hierdoor niet verstaan wordt de middelen om alleen in de gezellige kringen door militaire geest-beschaving te schitteren, maar om die in de werkdadige krijgstdienst aan te wenden. Alsdan overweegt het verstand: in dezen of genen tijd werd dit of dat door deze en gene middelen bereikt, wat kan ik wrochten met de middelen die mij ten dienste staan en in de omstandigheden waarin ik verkeer? Men zal ons misschien tegenwerpen, dat zulke overwegingen alleen in den werkkring der hogere bevelvoerders valt. Wij beantwoorden die tegenwerping geenszins toestemmend, en beweren, dat men, in dat geval, geene vruchten uit de lectuur der krijgs-geschiedenis getrokken heeft; dat men de veldheeren alleen in het oog gehouden heeft, en hunne werktuigen te veel als nevenzaken heeft beschouwd. Ook dan zou men de krijgs-geschiedenis weder in te groote omtrekken hebben genomen, en als van zelve zouden wij terugkomen op ons vroeger gezegde: dat het beter ware één' veldtogt met al deszelfs bijzonderheden bestudeerd te hebben. Neen, de studie der krijgs-geschiedenis, zoo als wij die beschouwen, biedt kost voor alle monden, voedsel voor alle verstanden aan; zij leert ons de geheimen der kleine en groote oorzaken, zij doet ons den oorlog in het klein en den oorlog in het groot kennen. Zij doet echter nog meer dan dit, en wel het voornaamste: zij leert ons het werktuig kennen waarmede wij moeten omgaan, en de hefboomen waarmede dat werktuig in beweging gezet moet worden, terwijl de natuur ons de geheimen

van den door haar gewrochten bodem, vergelijkenderwijze, aan het doordringend oog ten toon spreidt.

Van welke zijde wij dan ook het punt onzer overweging beschouwen, overal vinden wij de drie gegevens — door ons aangeduid — als de ware middelen om vruchten te trekken uit de studie der krijgs-geschiedenis, terwijl wij tot eindresultaat onzer beschouwingen verkrijgen, dat de wijze zoo als men gewoonlijk de krijgs-geschiedenis en de aardrijkskunde leert, juist niet de vruchtbaarste is.

Voor de zelf-oefening heeft men echter leerboeken noodig, en dit brengt ons als van zelf tot de bronnen van onderwijs, en tot de vraag, of er dan ook werken bestaan, waarin de door ons aangeduide methode in het oog is gehouden? Deze questie is vrij netelig, en onwillekeurig komt ons don Quichot weder voor den geest, alle geloovigen en ongeloovigen uitdagende, die hem de voortreffelijkheid zijner Dulcinea zouden willen betwisten. Ook de builen en ribbestooten vertoonen zich in het verschiet, met derzelve kleuren-schakering en pijnlijke aandoeningen. Doch evenmin als vroeger, kan hier het voornemen bij ons opkomen, om tegen de schimmen der afgestorvene en tegen het wél toegeruste vernuft der levende schrijvers te velde te trekken. Wij hebben slechts onze eigene gewaarwordingen medegedeeld, en zullen ons wel wachten onze gevoelens op te dringen, en de lans te vellen om de bekenenis van derzelve voortreffelijkheid te willen afpersen. Het zij ons slechts vergund om de reeks onzer gewaarwordingen, omtrent dat punt, nog een weinig voort te zetten, ten einde het doel te naderen dat wij met dit opstel wilden bereiken.

Wij willen het ons geenszins als eene verdienste aanrekenen, dat wij, sedert onze indiensttreding, veel gelezen hebben, want de reeks van hetgeen door ons is vergeten geworden, is, in vergelijking van het gelezene, bijzonder uitgestrekt. In het eerste gedeelte van dit opstel, hebben wij reeds eene der oorzaken van dit gebrek doen kennen, namelijk, het gemis eener goede leiding, en welligt zouden wij er hier kunnen bijvoegen, dat ook de bronnen, waaruit wij vrij lang geput hadden, mede oorzaak waren dat wij langdurig den goeden weg misten. En — al ware men ook geneigd het ons als eene soort van ketterij aan te rekenen — wij gelooven te mogen beweren, dat vele handleidingen voor de krijgs-geschiedenis niet veel meer inhouden dan hetgeen men in elke algemeene geschiedenis vindt, en alzoo het speciale doel missen. De meesten toch houden ons meer zaken dan karakters, meer gebeurtenissen en data's dan omschrijving van de bestanddeelen derzelve voor; de meesten spreken tot het geheugen, weinigen tot het verstand en tot het hart. Na in een labyrinth van voordragten, inzichten en beoordeelingen te hebben rondgedwaald, vonden wij ten slotte, dat, wat de oude geschiedenis betref,

Xenophon's terugtogt, de levens van *Plutarchus* en de gedenkschriften van *Cesar* de meeste specialiteiten bevatteden, die ons tot eenig begrip der handelingen van dien tijd hadden gebracht. Daarop terugkomende, vonden wij wel dat de gevoelens, inzichten en handelingen van eenen *Mauritz van Nassau*, *Gustaaf Adolph*, *Frederik II* en *Napoleon* minder oorspronkelijkheid hadden dan wij eerst waanden, doch daardoor vonden wij ons dan ook in het opkiemend gevoelen gesterkt, dat de nabootsing meer geput was uit de studie der groote karakters en deszelfs werktuigen, die hen waren voorgedaan, dan uit de relazen der gebeurtenissen zelve. Dat gaf eenig licht in de duisternis, en van toen af zochten wij naar leerboeken waarin wij, bij de beschrijving der krijgs-handelingen, voor 't minst ook eenig gewag vonden gemaakt van de karakters der hoofd-personen, van de inrigting, zamenstelling, krijgs-gebruiken en krijgvoering der legers. *Hoyer* (*Geschichte der Kriegskunst*), *Carion Nisas* (*Essai sur l'histoire générale de l'art militaire*), *Rocquancourt* (*Cours élémentaire d'art et d'histoire militaires*), hadden aan onze onderzoekingen wel is waar eenige meerdere voldoening gegeven, maar het kwam ons toch nog altijd voor, dat er bij deze nog veel aan eene gewenschte volledigheid voor de zelf-oefening ontbrak. Desniettemin bleven wij de opgenoemde werken beschouwen als baken om het eigenlijke doel te bereiken, en om dat doel van uit een hoog geplaatst standpunt, over eene wijduitgestrekte vlakte, te overzien. Wij moesten ons dus lager plaatsen, om de bijzonderheden van meer nabij te zien. Toen namen wij eenige geschriften van *Frederik II* (voornamelijk zijne *Histoire de mon temps*), *Napoleon* (*Mémoires*, etc.) en andere gedenkschriften van personen die gehandeld hadden en vele handelingen hadden kunnen zien, weder bij de hand, lazen nogmaals en met meerder aandacht, terwijl het ons voorkwam, meerder licht te zien opdagen. *Jomini*, *Crossard* en eenige speciale relazen van enkele veldtogten volgden de rij, en maakten de geschiedenis-familie dagelijks grooter. Daar zaten wij aan eenen wél bezetten disch, vol heerlijke geregten, doch nog altijd met een zeer traag werkend verduwings-stelsel. Er haperde dus nog veel, om voor 't minst van enkele dezer geregten het ware voedsel te trekken. Eene, wel is waar geringe, ondervinding, maar op eene goede plaats en van een goed standpunt af opgezameld, maakte ons met den werkdadigen oorlog een weinig meer bekend, en het was ons toen alsof er meer licht op den disch ontstoken werd, en dit in de voor ons liggende spijsen des geestes, het doen eener keuze gemakkelijker maakte. *Clausewitz* leverde een maagbitter, dat ons voor de spijsvertering diende; deze scherpte, voor 't minst, ons oordeel, ofschoon dat ook hij ons bitter deed gevoelen, dat wij in vele zaken onzen tijd beter

hadden kunnen besteden. Dat was eene geduchte les, waarbij de ondervinding veel won, maar waarbij de lust tot voortzetting onzer studiën eenen geduchten knak kreeg. Vele onzer met moeite verkregene begrippen omtrent de oorlogvoering, werden door de geschriften des Pruisischen generaals uit hun verband gerukt, zoo dat wij eenigen tijd noodig hadden om ons te bezinnen, of wij werkelijk wilden eindigen met lezen en werken, of weder eens van voren af aan beginnen. Waar toe zou het laatste dienen? Eene vraag die tot te zonderlinge overwegingen aanleiding gaf, om dezelve hier eene plaats te gunnen. Een ander antwoord, dat op de vraag eveneens paste, namelijk, dat het voor ons genoeg, en mogelijk tot eenig voordeel en leering onzer jongere krijgsmakkers konde dienen, deed ons tot een besluit komen. Een nieuw werk, dat destijds onder den titel: *Ideale der Kriegführung, in einer Analyse der Thaten der grössten Feldherren*, van den Pruisischen luitenant-generaal *von Lossau* (Berlin 1856), verscheen en nog steeds wordt voortgezet, wakkerde den lust aan. Met veel genoegen lazen wij deze schildering der grootte veldheeren van den ouden en nieuweren tijd, en meenden daarin eene zekere vordering tot het door ons gewenschte doel te vinden. Voor 't minst vonden wij er de persoonlijkheid der veldheeren in een vrij voordeelig en aanschouwelijk licht gesteld. Leger- en terrein-beschrijving lieten echter te veel te wenschen overig, dan dat wij dat werk konden beschouwen als een volmaakt leesboek der krijgs-geschiedenis; hoezeer het er veel toe heeft bijgebracht, om onze denkbeelden omtrent een te volgen stelsel van onderwijs of van zelf-oefening, meer bepaald te vestigen. En hiermede gelooven wij genoeg gezegd te hebben, om tot de — men vergunne ons deze laatste vergelijking — moraal der fabel te komen.

Naar hetgeen ons wedervoer te oordeelen, gelooven wij, dat men dan eerst met eenige vrucht de krijgs-geschiedenis kan lezen, als men zich vooraf eenigermate heeft bekend gemaakt met de elementen der krijgvoering zelve. Deze kennis geeft punten van vergelijking; bij het maken van vergelijkingen is het oordeel werkzaam, en heeft men eenmaal dit tot vasten leidman, bij het onderwijs of de zelf-oefening, gekozen, dan komt de valsche vriend van het menschelijk verstand, het geheugen namelijk, op den achtergrond. Wij veronderstellen verder, dat men zich de algemeene beginselen van aardrijkskunde hebbe eigen gemaakt, zoo als ze bij het gewone voorbereidende onderwijs geleerd worden. Men valle alsdan het geheugen niet meer lastig, met bijzonderheden van werelddeelen, rijken en gewesten te willen onthouden, die ons tot het eigenlijke doel, waarnaar wij als krijgslieden moeten streven, tot niets kunnen dienen. Er moet te veel geleerd

worden, om niet datgene wat van dadelijk nut is vooraf te laten gaan. De terrein-leer is daarentegen een noodzakelijk, en helaas tot nog toe zeer verzuimd, vereischte, tot het goede begrip der krijgs-handelingen. Vervolgens bestudere men de inrigting, zamenstelling, verpleging en eigendommelijke oorlogvoering der voornaamste legers van onzen tijd. Deze studie zal eveneens punten van vergelijkingen aanbieden, en zulke beschouwingen vallen mede buiten den kring van den tot nu toe gebruikelijken loop van het onderwijs. Na op deze wijze met den oorlog zelve eene nadere kennis te hebben gemaakt, na de werktuigen waarmede, en den bodem waarop gewoonlijk oorlog gevoerd wordt, te hebben leeren kennen, kan men tot de studie der krijgs-geschiedenis overgaan. Dit veld is echter te uitgestrekt, om zich daarin, zonder leidman, te wagen, en wij geven het volgaarne toe, dat een voorafgaand algemeen overzicht der krijgs-geschiedenis, wanneer men daaraan niet te veel tijd besteedt, voor sommigen, die met de algemeene geschiedenis minder bekend zijn, doelmatig is. Voor dezulken zouden wij de lectuur van de werken van *Carrion Nisas*, *Rocquancourt*, of der *Handleiding tot de kennis der krygs-geschiedenis*, door den hoogleeraar *J. Bosscha*, aanraden. Het laatstgenoemde werkje houden wij voor eenen goeden geleider in het gebied der geschiedenis en bij het opsporen van geschiedkundige bronnen. Te liever willen wij het aanbevelen, daar het ons de moeite bespaart de laatsten op te sommen.

Wij vermeenen dat men zich alsdan vooreerst met dit overzicht der algemeene krijgs-geschiedenis zoude moeten tevreden stellen, om aan de meer bijzondere de onverdeeldste aandacht te schenken. Op de vraag: waarmede te beginnen, met de veldtogten der oude of met die der nieuwere volken? gelooven wij den naar krijgs-kennis zoekende officier, een standpunt in de geschiedenis van *Frederik II* te mogen aanwijzen. Dat standpunt nemen wij bij den aanvang des altijd gedenkwaardigen zevenjarigen oorlogs aan. Men is welligt geneigd te vragen: waarom niet met de veldtogten van *Hannibal*, *Alexander den Grooten* of *Cesar* begonnen? waarom niet eerst *Arrianus* of de *Levens van Plutarchus* te bestuderen? Die daartoe lust gevoelt, volge zijne neiging, doch wij vermeenen hier te mogen zeggen, dat iemand die zijn verstand met wetenswaardige zaken wil meubeleren, wél zal doen eerst het noodzakelijke aan te schaffen, om later iets aan meerdere weelde ten koste te leggen. In de moderne geschiedenis vinden wij punten van vergelijking; deze boeijen bij voorkeur de aandacht en scherpen het oordeel. De krijgvoering in den zevenjarigen oorlog kan men beschouwen als de krijgvoering der negentiende eeuw in de eerste jongelings-jaren. Deze, thans in den rijpen mannelijken ouderdom gekomen, heeft echter nog vele eigenaardigheden van die bedoelde jongelingschap

overgehouden, en het is daarom, en omdat de bevoegdscheids-regters in de krijgskunst den zevenjarigen oorlog als eene rijke bron van leering blijven aanbevelen, dat wij ons standpunt dáár nemen. Daarenboven blijft *Frederik II* eene type onder de groote veldheeren, en met hem te doorgronden, maakt men, en zonder het te vermoeden, kennis met de modellen der oudheid, waarin hij zijnen verheven geest gevormd had.

En nu komen wij tot een gewichtig punt, namelijk, tot de wijze hoe men, naar ons beste weten, de veldtogten van *Frederik II* moet bestuderen. Met de ontwikkeling onzer denkbeelden, dit punt betreffende, zullen wij gelijktijdig onze begrippen omtrent de verdere studie der krijgs-geschiedenis in een duidelijk daglicht trachten te stellen.

In het hierboven voorgedragene zeiden wij, dat de persoonlijkheid der tegen elkander optredende veldheeren, een eerste en noodzakelijk vereischte was, om helder te kunnen zien in hunne handelingen. Met deze beschouwing verplaatst men zich tevens in den tijd waarin zij leefden en de omstandigheden waarin zij zich bevonden. De toenmalige toestand der nog jeugdige Pruisische monarchie en die der voornaamste zijner tegenpartijen, zullen zich bij deze nazoekingen als van zelve levendig aan den geest voordoen. De bronnen waarin men deze kennis kan opsporen zijn menigvuldig; trouwens *Frederik* zelf heeft daarvoor gezorgd, met zich naar het leven te teekenen in zijne *Histoire de mon temps* en in andere zijner geschriften. De speciale geschiedenis en aardrijkskundige beschrijvingen der voornaamste landen, welke rollen in die gebeurtenissen vervuld hebben, zijn overigens te algemeen bekend, om hier nog vermeld te worden. Intusschen gelooven wij hierbij nog te moeten aanmerken, dat bij het doen van aardrijkskundige nazoekingen, de terrein-beschrijvingen en de statistiek van dien tijd een hoofd-onderwerp van studie moet zijn (1).

Na dit alles komen de werktuigen der veldheeren van dien tijd in aanmerking. Ook deze moet men doorgronden en tot in hunne bijzonderheden leeren kennen. Zij maken het levendige gedeelte van het genie des veldheers uit; namelijk, dat gedeelte waarmede hij zijn genie verzelfstandigt, dat het ter hulpe komt, of dat het in de steek laat. Zonder dit te weten, blijft de studie van die merkwaardige veldtogten nog zeer onvruchtbaar voor den naar krijgs-kennis zoekende. Ieder toch zal ons toegeven, dat, om de uitkomsten te leeren beoordeelen, men ook de oorzaken moet kennen. Alles wat wij

(1) De militaire beschrijving van het oorlogs-tooneel, te vinden in de *Histoire de la guerre de sept ans*, de *Lloyd*, is een goed schema, dat men, door verdere nazoekingen, volledig kan maken.

hierboven aanhaalden, betreffende de wijze hoe men *Frederik II* in zijne veldheers-loopbaan moest volgen, behoort tot het gebied der oorzaken, en wanneer men daarin — om zoo te zeggen — te huis is, dan vallen de uitkomsten als van zelve in het oog, worden duidelijk en staan helder en blijvend voor den geest. Het leeren kennen dier werktuigen, is echter dikwerf zeer moeilijk, vereischt somtijds eene bijzondere studie en langdurige nazoekingen. De reden daarvan gelooven wij te moeten zoeken in het gebrek dat wij hiervoren reeds aanwezen, namelijk, dat vele schrijvers de krijgs-gebeurtenissen van de geschiedenis van het krijgs-wezen hebben afgezonderd; en vele onder hen welke ze hebben willen vereenigen, nog ver beneden de opgenomene taak zijn gebleven. Hoe moeilijk dit werk echter ook zij, men blijve zoeken, tot dat men zich een zeker geheel dier werktuigen en hunne drijfveren verschaft hebbe. Daarbij valt echter nog iets aan te merken, namelijk al de denkbeelden die men zich deswege gevormd heeft, moeten in eene zekere orde gerangschikt worden, en wel voornamelijk om weder punten van vergelijking te verkrijgen. Hierbij willen wij eenigen tijd blijven stilstaan, en door een voorbeeld onze bedoeling duidelijk maken. Daartoe zullen wij vlugtig het Pruisische en Oostenrijksche leger van den bedoelden tijd schetsen, en dit zal een algemeen raam voor invulling geven. Een Hoogduitsch militair tijdschrift, de *Denkwürdigkeiten zur Charakteristik der Preussischen Armee unter den grossen König Friedrich II* (Glogau 1826), de geschriften van *Frederik II* zelve en *Tempelhoff*, hebben ons daartoe de bouwstoffen geleverd. Wij verwijlen met des te meer genoegen bij dit punt, omdat het ons voorkomt een der gewichtigste te zijn onzer onderhavige overwegingen.

KARAKTERISTIEK OVERZICHT VAN HET PRUISISCHE LEGER IN DEN ZEVENJARIGEN OORLOG.

Zamenstelling in manschappen.

Van het door *Frederik Wilhelm I* aangenomen kanton-stelsel, voor de aanvulling zijner troepen, had *Frederik II* met eenige wijzigingen gebruik gemaakt, en zag zich daardoor in staat gesteld, zijn leger geregelder en spoediger aan te vullen dan zijne tegenpartijen zulks konden bewerkstelligen.

Het Pruisische leger was voor de helft uit inlanders en voor de andere helft uit vreemdelingen zamengesteld. De eerste werden door de regiments-kantons geleverd, de andere aangeworven en door krijgsgevangenen verder aangevuld.

Deze wijze van aanvulling heeft aanleiding gegeven tot valsche oordeelvellingen over het gehalte der Pruisische troepen van dien tijd. Velen hebben het zelfs doen voorkomen, alsof

ze met den stok te zamen gejaagd, met den stok onderwezen en ook met den stok tegen den vijand gevoerd werden. Met zulke begrippen, valt het uiterst moeilijk om het ware karakteristieke van den zevenjarigen oorlog te vatten. Het is waarheid, dat de krijgstucht met gestrengheid gehandhaafd werd, doch bij het onderhouden derzelve ontbrak het geenszins aan eene zekere waardigheid en morele drijfveeren, ende laatsten zouden nimmer hebben kunnen gebezigd worden, wanneer de stok in alles de opperheerschappij gevoerd had. *Frederik II* was in de beide eerste Silezische oorlogen te diep in het wezen der oorlogvoering ingedrongen, en daarbij was hij te groot wijsgeer, om niet in te zien, dat hij voor 't minst bij het inlandsche gedeelte van zijn leger ook met andere hefboomen moest werken. Het somtijds wederregtelijke pressen der rekruten in de kantons, die vroeger aan elke kompagnie voor de aanvulling was aangewezen, had reeds eenigen tijd vóór den aanvang van den zevenjarigen oorlog opgehouden. Elk regiment had een vast district, kanton genaamd, waaruit het deszelfs rekruten ontving. Wettelijke bepalingen, voor welker stipte uitvoering de landraden en andere civile beambten verantwoordelijk waren, strekten tot leiddraad voor de aanwijzing dergenen die den lande moesten dienen. De zonen van landbouwers en burgers der steden (Berlijn en Breslau waren daarvan vrij) konden gekozen worden en moesten alsdan 20 jaren dienen. De eenige zonen van huisgezinnen en van weduwen waren vrij. De uitgedrukte wil des konings, om den landbouw, en vooral het fabriekwezen, zoo min mogelijk door dienstplichtigheid te drukken, de orde en regelmatigheid waarmede de bepalingen op het rekruteringsstelsel werden ten uitvoer gelegd, oefenden reeds eenen heilzamen invloed op het gehalte van het leger uit. In eenige gewesten, vooral in de nieuwe, der monarchie, beschouwde men de dienstplichtigheid wel als een zwaren last, doch dezelve werd met onderwerping gedragen. In de oude gewesten, in het Brandenburgsche, in Pommeren, Maagdenburg en Westfalen, zelfs in Neder-Silezië, beschouwde men deze maatregelen van uit een hooger gezigtpunt, zoo dat men vrij algemeen kan aannemen, dat de tot soldaat bestemde kantonnist, dit zijn lot als hem onvermijdelijk voorbeschikt beschouwde, en zich daarin gewillig voegde. Het streven naar hoogere standen dan die waarin het toeval, geboorte of betrekkingen den man geplaatst had, was ook destijds reeds merkbaar, doch geenszins met die teugellooze begeerte welke men na de eerste Fransche omwenteling opmerkte. De verschillende standen in het maatschappelijk verkeer waren scherper afgebakend, gehoorzaamheid en onderworpenheid aan hoogereren meer algemeen merkbaar. De jonge inlander, dien met zulke gevoelens den soldatenstand als zijne bestemming werd aangewezen, zwoer trouw aan het vaandel

van zijn regiment, en het innige geloof aan de heiligheid van den eed hield hem op den weg zijner pligten.

Men heeft, wel is waar, gedurende den oorlog voorbeelden gehad, dat van enkele regimenten meer inlanders dan vreemdelingen de vaandels ontliepen, doch daarentegen treft men ook voorbeelden aan, dat bataillons geheel uit rekruten zamen gesteld (1), de eerste keer dat zij in het vuur kwamen als helden gevochten hebben. De eenvoudige soldaat beschouwde zijnen koning als den plaatsvervanger Gods op aarde, dien men vreezen, eeren en lief moest hebben. Hoewel in eenen minderen graad, koesterde hij dezelfde eerbied voor de hogere en mindere officieren, ongeacht de wapenkorpsen waartoe zij behoorden. Zulke gevoelens bragten zij mede uit hunne haardsteden, en daarom had men zoo weinig moeite met de inlanders om hen te vormen en aan de krijgstucht te onderwerpen. Zoodra deze tot de dienst bestemde manschappen bij de regimenten aankwamen, werden zij door de zoogenaamde drillmeesters overgenomen, en gedurende één jaar (gedurende den oorlog zelven werd deze tijdsbepaling zeer ingekort) geoefend. Die oefeningen, waarvan wij later met een woord zullen gewagen, strekten zich niet tot het zoogenaamde wapenmanuaal alleen uit, maar ook om het denkings-vermogen der jonge lieden, over alles wat in hunne betrekking den oorlog aanging, te ontwikkelen. De kompagnie-chefs moesten daartoe eene behoorlijke leiding ontwerpen, en alles aanwenden om het karakter hunner onderhoorigen te vormen. De strekking van dit onderrigt verschilde, wel is waar, van het tegenwoordig in gebruik zijnde onderwijs, omdat men destijds de lees-, schrijf- en reken-scholen niet kende, maar het zoude nog te bezien staan, welke van beide manieren doeltreffender was, vooral als men het verschil van tijden en omstandigheden in rekening brengt. De inzichten des konings daaromtrent moesten vlijtig bevorderd worden, en het sprak nu wel van zelf, dat dit gedeelte van de oefeningen niet door slaafsche dwangmiddelen konde bereikt worden.

Hierboven hebben wij gezegd, dat de helft der manschappen uit vreemdelingen bestond, doch hierbij moet aangemerkt worden, dat het woord vreemdeling en buitenlander in eenen zeer uitgestreken zin werd genomen. Wanneer men b. v. in de geschiedenis van het een of ander regiment, in zekere tijdperken, vindt vermeld, dat het uit zoo veel inlanders en zoo veel buitenlanders bestond, dan is het nog geenszins gezegd, dat al die buitenlanders niet op het Pruissische grondgebied geboren waren. Zoo als bekend is, had elk regiment zijn werf-

(1) In 1759 werden soortgelijke bataillons door den hertog van *Bevern* in Pommeren zamengesteld; eene inrigting die met de tegenwoordige reserve-bataillons veel overeenkomst heeft.

kanton; degenen nu welke in een ander kanton geboren waren en zich vrijwillig bij dat regiment lieten aanwerven, werden ook onder de buitenlanders geteld. In de eerste jaren van den zevenjarigen oorlog nam deze classificatie een einde.

De vreemdelingen werden door Pruissische wervers aangenomen. De wijze hoe zich die wervingen somtijds toedroegen, heeft de stoffe tot menige anecdote over dezen menschenhandel geleverd. Het is niet te ontkennen, dat onder vele overdrevene verhalen, dat punt betreffende, veel waarheid te vinden is, en dat *Frederik* dikwerf den nadeeligen invloed van soortgelijke aanvulling heeft moeten ondervinden. Maar wat was het hoofddoel des konings? Onwedersprekelijk de bevestiging en uitbreiding der Pruissische monarchie en bevordering van derzelver ontkiemende bloei en welvaart. Te midden van het woelige oorlogsleven verloor hij dat doel nimmer uit het oog, en daarom was hij steeds werkzaam om den landbouw en alle andere takken van bestaan, zoo min mogelijk van armen te ontblooten. Het aanwerven van vreemdelingen leverde in dat opzigt tweeledige voordeelen op, daar het als bewezen kan beschouwd worden, dat een groot gedeelte dier aangeworvenen, door het doen van huwelijken of door andere middelen, Pruisen als hun vaderland aannamen, en na eenige jaren de getrouwste en intelligentste soldaten werden. De laatsten werden door den koning en de officieren zeer hoog geschat, vooral om hunne meerdere ondervinding, in hun zwerfend leven opgedaan. Van zulke oude, krachtige en ervaringrijke soldaten, moet het Pruissische leger in de eerste veldtogten een groot aantal gehad hebben, daar *Frederik* hun verlies, in de vele bloedige gevechten die hij leverde, zeer betreunde. Immers hij zegt in het 4de deel der *Histoire de mon temps* (bladz. 596): « Ces vieux soldats respectables, ces chefs de bandes, n'existoient plus, et les nouveaux dont l'armée étoit composée, consistoient pour la plus grande partie en déserteurs, ou en de jeunes gens foibles, au dessous de dixhuit ans, incapables de soutenir les fatigues d'une rude campagne. » In de voren aangehaalde *Denkwürdigkeiten*, vermeent de schrijver als zeker te kunnen vaststellen, dat de hier bedoelde soldaten meest vreemdelingen waren, welke zich in Pruisen gevestigd hadden, en door niets anders aldaar gehouden werden, dan door de betrekkingen welke zij bij hunne regimenten hadden. Bijzonder opmerkenswaardig is het om na te gaan den invloed welke de hoogst gestreng gehandhaafde krijgstuicht bij deze zamengemengde troepen te weeg bragt. Wel verre dat de soldaten daardoor afgeschrikt en aangezocht werden om hunne vaandels te verlaten, vormde het een band, die dan zelfs nog invloed uitoefende, als andere beweeg-oorzaken tot desertie hadden aanleiding gegeven. Zoo zijn — zegt de oude Pruissische officier — de voorbeelden menigvuldig, dat de buitenlan-

ders, welke eenmaal tot den vijand waren overgeloopen, van zoogenaamde algemeene pardons gebruik maakten om naar hunne oude regimenten terug te keeren, om ze nimmer weder te verlaten. Niet zelden hoorde men van deze lieden beweren, dat de Pruissische orde — onder welke de soldaat altijd het beste verzorgd wordt — nergens te vinden was. Hierover sprekende, zegt genoemde schrijver: « Er moet dus eene oorzaak hebben bestaan, welke aan deze lieden zoo veel verkleefdheid aan de Pruissische dienst inboezemde, en dit kan geene andere zijn dan de roem en de eer van het leger, en welligt het vooruitzicht om een goed leven in de garnizoenen te hebben. Wel verre dus, dat men de toenmalige krijgstuicht als menschonteerend en als gruwzaam moet beschouwen, schijnen de hier medegeedeelde daadzaken voor haar te pleiten. Hieruit zou af te leiden zijn, dat, indien men toenmaals reeds zoo veel met uitlanders bewerken kon, ons tegenwoordig nationaal leger veel meer zou kunnen wrochten, als wij slechts den geest der toenmalige krijgstuicht, wanneer derzelver vorm niet te behouden is, konden invoeren, en de soldaten van onzen tijd denzelfden graad van toewijding en liefde tot hunnen stand konden inboezemen, als die welke de soldaten van *Frederik II* bezielde. »

Te zonderlinger komt ons, nieuwere krijgslieden, die toewijding voor, daar het overgenoeg bekend is, dat de inrigtingen voor de verzorging van soldaten, die wegens ouderdom of gebreken niet meer konden dienen, in dien tijd, meer dan gebrekkig waren, en de afdanking der invaliden aan het gruwzame grensde. Ons bestek veroorlooft niet omtrent dit gewichtige punt in verdere bijzonderheden te treden, hoezeer wij het ook van veel belang rekenen hierover verder na te denken, en wij moeten dus hier aan onze lezers het vormen van verdere punten van vergelijking overlaten.

De hierboven bedoelde oude krijgsvarene soldaten, waren bij den aanvang van den zevenjarigen oorlog — zoo als wij hiervoren reeds zeiden — in groot aantal bij het leger aanwezig, en zonder dezen zou het *Frederik* onmogelijk geweest zijn, zijne zoogenaamde *tours de force* te doen. Toen echter bij Collin, Zorndorf, Cunersdorf, Torgau en andere gevechten, het grootste aantal der oude soldaten gevallen was, kregen ook de handelingen in het laatste tijdvak van dien oorlog een geheel ander karakter. Het karakteristieke der tijdvakken van dien oorlog, ontsnapt echter aan dengenen welke zich geene moeite heeft gegeven om het krijgsgehalte der troepen een weinig van meer nabij te beschouwen. Dit zij eene verschooning voor onze wijdloopigheid, betreffende dit punt van overweging.

De Pruissische krijgstuicht van dien tijd had iets betooverends, waarvan wij, nieuweren, nauwelijks een denkbeeld kunnen vormen. Bijzonderlijk valt dit in het oog, bij de gewel-

dige marschen en krachts-inspanningen welke *Frederik* dikwerf van zijne troepen vergde. Onder deze verdienen vooral opgemerkt te worden, de marsch van de Saale naar den Oder, in het jaar 1757; die van Moravië naar Bohemen en van Silezië naar de Mark, in 1758. Die van het jaar 1759 van Silezië, het vijandelijk leger omtrekkende, naar Saksen, is ook opmerkenswaardig. Deze en meerdere verbazende togten, die niet vooruit te zien, en dikwerf eenige uren vóór de uitvoering verordend werden, zoude thans, zelfs met onze verbeterde verplegingsstelsels, het intendanten-wezen in menige verlegenheid brengen, en *Frederik* had slechts te bevelen om zijne orders dadelijk te zien uitvoeren. Doch hier was het de krijgstucht die het geheel in ijzeren banden hield, die daarom nog geenszins onverdragelijk knelden. De toenmalige soldaten klaagden zoo spoedig niet als er eens brood ontbrak. De lieve stok (zoo als een oud officier die noemde) mogt nu en dan eene rol vervullen, en bij sommige individuen het moreel helpen sterken, doch deze regeerde exceptioneel en geenszins algemeen.

De manschappen waaruit het Pruisische leger vóór den aanvang van den veldtogt van 1756 was zamen gesteld, waren gemiddeld tusschen de 50 en 40 jaren oud, dus in de kracht van hun leven. Bij de wervingen werd, zoo als bekend is, met zekere voorliefde op mannen van groote gestalte, maar ook vooral op krachtigen lichaamsbouw gezien. Hoezeer *Frederik* minder keurig dan zijn vader was, is hij echter niet geheel vrij gebleven van het zwak om groote soldaten te hebben, en dat zwak is bij de Pruisische monarchie tot in 1806 blijven bestaan. Het was echter *Frederik* niet alleen om het schoone voorkomen te doen, maar hij meende ook dat de groote gestalte een onmisbaar kenteeken van krachtigen lichaamsbouw was.

De denkbeelden des konings over langen diensttijd en krijgservaring, ziet men vooral in een aanschouwelijk licht geplaatst, door zijnen gekenmerkten wil, om, zoo lang het slechts eenigzins mogelijk was, alleen oud-gediende soldaten tot onder-officier te doen bevorderen. Mogt nu ook de jongere soldaat een voordeelig uiterlijk, en zelfs 5 of 6 vrede-dienstjaren hebben, en de oudere soldaat een veldtogt mede gemaakt hebben, dan gaf hij aan den laatsten de voorkeur, zelfs als deze noch lezen noch schrijven kon. Er zijn voorbeelden bekend, dat de koning, bij speciale wapenschouwingen, jonge onder-officieren terug gezet en oudere soldaten in hunne plaats benoemde, en hen voor het front der kompagnien zelf aanstelde. Dit kwam zoo met zijne inzichten omtrent de handhaving der krijgstucht overeen. *Frederik* was echter verre van slaafsch te hangen aan den ouderdom, en te dikwerf heeft hij voorbeelden gegeven, dat ook de jeugd in zijne gunsten konde deelen, wanneer hij, met zijnen doordringenden blik, daarbij bijzondere verdienste voor den

krijg bespeurde; de officiers-stand was echter in dit bijzondere geval meer bevoordeeld dan de mindere rangen.

Uit dit aangegeven oogpunt moet men de gehalte van de Pruisische troepen van dien tijd beschouwen, namelijk wat de personele hoedanigheden van het gros betreft. Wij zullen wel niet noodig hebben, om den menschkundigen officier nog opmerkzaam te maken, dat hierop uitzonderingen te maken zijn, en dat die uitzonderingen menigvuldiger werden in het laatste tijdvak van dien altijd gedenkwaardigen oorlog. Deze vallen echter van zelven in de oogen, als men de studie dier veldtogten met eene volledige kennis van het krijgswezen van dien tijd voortzet. Vooral zal men *Frederik* tegen zijne wijsgeerige inzichten zien zondigen, wanneer hij de krijgsgeschiedenis dwingt om in zijne dienst te treden, en ook die overloopers in genade aanneemt, welke voor de tweede maal zijne vaandels ontloopen waren. Hierbij moeten wij echter iets ter zijner verontschuldiging inbrengen, namelijk, dat *Frederik* dikwerf slechts op eene overwinning rekende om hen te boeien, of slechts op het behalen daarvan, vermeende genoegzame diensten van hen getrokken te hebben, daar elke overwinning hem weder andere plaatsvervangers leverde. Deze zijne berekeningen faalden dan eerst te gevoeliger, wanneer hij geslagen werd.

Om het militaire gehalte zijner soldaten van meer nabij te zien, zoo moeten wij nog meer bijzonder gewagen van de krijgstucht, van hunne taktische vorming en den officiers-stand. Daarna zullen wij de zamenstelling van zijn leger, de slag-ordering, de op- en afmarschen, vecht-aard, wijze van verpleging en leger-ordering beschouwen, om dus doende een zamenhangend geheel te verkrijgen.

(Vervolg hierna.)

ONDERZOEK

WEGENS DE

TREF-ZEKERHEID

VAN

ONDSCHIEDENE VUURWAPENEN,

DOOR VERGELIJKENDE PROEVEN TE VINCENNES EN MAUBEUGE,

(Vry ontleend uit het verslag der daarmede belaste commissie. Journal des Armes Spéciales, n°. 2.)

De groote voortgangen en de belangrijke ontdekkingen, waardoor ons tijdvak zoo in het oog vallende zich van vroegere onderscheidt, mag vooral aan dien geest van onderzoek worden toegekend, welke op den weg van proef-ondervinding, vaste
6 D., N°. 8. 2.

grondslagen tracht te verkrijgen, om hieruit juiste gevolgtrekkingen af te leiden, en een helderder licht over het twijfelachtige te verbreiden. In weêrwil echter van dezen gekenmerkten voortgang, blijven er in alle vakken nog vele onbekende gedeelten en duisterheden ten onderzoek over; elke poging die tot opheldering en bepaling van het duistere en onzekere kan bijdragen, moet alzoo met dankbaarheid erkend en naar verdienste beloond of toegejuicht worden.

Indien in eenig vak, zoo is het in dat der krijgskunst, vooral in het technische gedeelte, dat zulks eene behoefte is, daar men op iederen voetstap duisterheden en twijfelachtigheid ontmoet, die de betrekkelijke volmaaktheid ten eenenmale in den weg staan, en het bereik daarvan verhinderen. Bijzonder is dit het geval met vele gedeelten der wapenkunde, waarin grootendeels slechts het bestaande ten regel verstrekt, of waarbij beginselen gevolgd worden zonder dat dezelve proefondervindelijk als de betrekkelijk volkomenste zijn gewaarborgd.

Welkom moet dus iedere poging zijn, die tot verbetering en de opheldering van duistere punten kan bijdragen. Als zoodanig zijn de proeven aan te merken, welke te Vincennes, als ook te Maubeuge, in 1854, tot vergelijking van onderscheidene draagbare vuurwapenen zijn genomen, waarvan wij gelooven, dat eene hoofdzakelijke mededeeling der verkregene uitkomsten, allezins welgevallig en ter bevordering der wapenkunde nuttig wezen moet.

Wij gelooven zelfs te mogen beweren, dat deze proeven als hoogst belangrijk en gewichtig moeten worden aangemerkt, daar zij tot oplossing van het moeilijke en tot nog toe onbeantwoorde wapenkundig vraagstuk schijnen te zullen geleiden, namelijk, om de trefzekerheid der getrokken loop, met de gemakkelijke en spoedige lading der gladde te vereenigen. Hierdoor zou aan het geweer-vuur eene, overeenkomstig de behoefte der hedendaagsche krijgvoering, gewijzigde en oneindig vermeerderde uitwerking gegeven worden, daar de zwarigheden, welke zich tegen de voldoening van beide vereischten opdeden, door vernuftige inrigting van dit wapen genoegzaam uit den weg zijn geruimd. De trefzekerheid, welke alleen door de omwentelende beweging die de kogel, door het volgen der trekken, ontvangt, verkregen kan worden, verloor, door de langzame en moeilijke lading, zoo veel van derzelve uitwerking, dat de meer uitgebreide invoering der bussen, ondanks hunne voortreffelijkheid als zekertreffend vuurwapen, ten hoogste bedenkelijk moest voorkomen. Deze zwarigheid is hier geheel weg genomen, door, in plaats van den kogel aan den tromp naar de trekken te vormen, zulks in de kamer te doen plaats hebben. Hierdoor wordt het versnellen der lading mogelijk, welke tegen die van het gewone infanterie-geweer niet achterstaat, terwijl het, door dit voorgestelde wapen, veel

malen in juistheid van treffen wordt te boven gegaan. Daarenboven verleent dezelve aanzienlijke lengte, overeenstemmende met het Fransche artillerie- en Oostenrijksche jagers-geweer, en voorzien van eene bajonet van 0,50 el, aan dit wapen alle vereischten als blank geweer, 't welk door de in gebruik zijnde bussen meer of minder gemist worden.

Wij moeten omtrent deze bussen, welke onder den naam van *Poncharra* voorkomen, nog opmerken, dat sinds het bekend maken dezer proeven, de luitenant *Delvigne* de algemeene oplettendheid op een soortgelijk geweer heeft doen vestigen, hetwelk slechts in geringe bijzonderheden van het eerstgenoemde verschilt, en waaromtrent hij, met schijnbaar regt, de eer van eerste uitvinding vermeent te mogen doen gelden (1).

De bus (carabine) van Poncharra.

De commissie belast met het onderzoeken van dit wapen, deed, onder haar toezigt, drie reeksen van proeven verrigten, waarvan de eerste de vergelijking betrof van de getrokken geweren of bussen van *Poncharra* met het wal-musket (model 1851), beide met slagsloten, en het infanterie-geweer (model 1822), met steenslot voorzien.

De karabijn (bus) van *Poncharra*, voor het overige met de gewone bussen of getrokken geweren overeenstemmende en van een slagslot voorzien, heeft de volgende daarvan afwijkende bijzonderheden: De kamer is in de staart-schroef uitgehold, op gelijke wijze als bij de patent- of zoogenaamde Congreëfsche staart-schroeven, terwijl deze zich met den loop, door eenige schroef-gangen, vereenigt. Deze kamer, ingerigt om eene lading van 4 wigtjes te bevatten, is rolvormig, van 0,040 el diepte en 0,012 el middellijn; het verschil van omtrent 0,004 el, welke deze minder is dan die der ziel, vormt eene soort van rand aan den ingang der kamer, dienende om een vast steunpunt aan de prop (*sabot*), bij het aanstampen van den kogel, te verleenen, en te verhoeden dat daardoor het kruid niet te zeer door dezelve tot een vast ligchaam zamengedrukt wordt.

De patroon wijkt van de gewone patronen af: 1°. Door de prop (*sabot*) welke van hout en uitgehold achter den kogel, door het rondom dezelve rand geplaatste patroon-papier, bevestigd is. Derzelve bedoeling is, om het slag-kapje (*capsule*) aan de patroon te kunnen voegen, en daarenboven, om bij het aanstampen van den kogel, dezen te doen uitzetten en te beter den vorm van de gegroefde binnenzijde der ziel te doen

(1) G. DELVIGNE, *Observations sur un nouveau modèle de carabine rayée*, enz. — Dezelfde, *Exposé d'un nouveau système d'armement pour l'infanterie*. — welke beide werken in 1836 te Parijs zijn uitgekomen.

aannemeu. 2°. Doordien de pleister (*calpin*) van serge of diemet, met vet gesmeerd, op de achterzijde van de prop is bevestigd, bestemd om van zelve, bij het laden, den kruid-aanslag van het vorige schot uit de groeven weg te nemen. 3°. Door een slag-kapje, sluitende in eene kleine rolvormige holte, en welke het middelpunt van de achterzijde van den prop daarstelt. 4°. Door de vermindering der lading op 4 wigtjes.

Het uiteinde des laadstoks is rolvormig ter lengte van 0,033 en 0,016 el in middellijn, waarvan de vlakke komswijze uithoud is volgens een straalstuk (*flèche*) van 0,002 (1).

De kogel van hetzelfde kaliber met die van het infanteriegeweer (à $\frac{1}{15}$ pond) is in middellijn één punt minder dan die des loops, en verschilt daardoor van de tot nog toe bij de gewone bussen gebruikelijke, welke deze evenaren of iets overtreffen.

Bij de lading wordt het slag-kapje op het aanbeeldje geplaatst, vervolgens het kruid op de gebruikelijke wijs in den loop gestort en de kogel met de pleister ingebracht, de voorzorg gebruikende, om, alvorens hem met den laadstok geheel omlaag te stooten, het papier gelijk met den kogel af te scheuren. Dit is noodig, ten einde den stoot van den laadstok bij het aanzetten niet te verzwakken. Wanneer de schutter zeker is dat de prop op den uitstekenden rand der kamer rust, zoo doet hij twee sterke stooten met den laadstok. Hierdoor zet zich de kogel aan alle zijden overeenkomstig met de ziel uit, en voegt zich in de verdiepingen der trekken, zonder dat (uit hoofde der holligheden van den laadstok-knop en de prop) de vóór- en achterzijden van den kogel hare bolvormigheid verliezen.

I. Vergelyking dezer bussen met het wal-musket en het gewone infanteriegeweer.

De wapens, wier vergelyking deze eerste reeks ten onderwerp had, waren:

8 Bussen van *Poncharra* met slagsloten, waarvan:

3 Met 6 trekken en één omgang op 120 duim; loopslengte 34 Fr. duimen; uitgehaald aan de tromp.

1 Insgelyks met 6 trekken en één omgang op 120 duim; loopslengte 28 Fr. duimen; uitgehaald aan de tromp.

5 Met 12 trekken en één omgang op 120 duim; loopslengte 34 Fr. duimen; uitgehaald aan de tromp.

(1) Men moet zich verwonderen, dat deze *komswijze uitholling* van den laadstok-kop, zoo nuttig om de bolvormigheid des kogels te bewaren, welke zoo gewichtig is voor de trefzekerheid, niet algemeen is aangenomen; zoo als ook de bekleding van denzelfden met *koper*, tot bewaring van de binnenzijde des loops bij het aanzetten; dit laatste schijnt ook bij deze bussen van *Poncharra* geen plaats te hebben gehad.

En 1 met 12 trekken en één omgang op 150 duim; loopslengte 34 Fr. duimen; niet uitgehaald aan de tromp.

8 Wal-musketten met slag-sloten (2).

4 (Model 1851) met eene *geknotte kegelvormige* kamer.

4 Verschillende door eene *rolvormige kamer*, een kogelsteunpunt gelijk de bussen verleende.

8 Infanterie-geweren (model van 1822) met vuursteen-sloten.

De *kruid-lading* van de gewone geweren was $10\frac{1}{2}$ wigtje, het pankruid daaronder begrepen; die der wal-musketten bedroeg slechts 8 wigtjes, daar dezelve ook met slagsloten zijn en, van achteren geladen wordende, een geforceerden kogel schieten.

Tot bepaling van de naauwkeurigheid in het treffen van kleine vlakten, en om het twijfelachtige bij dat van grootere te vermijden, werden schijven van verschillende grootte, als van 0,4; 1; 1,6 en 2 el zijde, overeenstemmend vóór elkander geplaatst, en kruiseling in het midden door eene loodregte en waterpas-streep doorsneden, waardoor men zoo wel de afwijking van het midden- of doelpunt, als die van de beide lijnen kon waarnemen.

Uit de Tafel (I) welke het overzicht der voornaamste uitkomsten der eerste reeks van proeven aanbiedt, ziet men de verovertreffende schoot-juistheid dezer bussen, boven de wal- en infanterie-geweren. Deze verkrijgt des te meer waarde met de toenemende verwijdering van het doel, daar op die van 200 ellen af aan, de laatsten alle naauwkeurigheid missen, terwijl bij deze bus de schoten eerst op 350—400 ellen onzeker beginnen te worden.

Aanmerkingen.

De commissie heeft bij deze gelegenheid vele belangrijke waarnemingen gedaan en in haar verslag medegedeeld:

1°. Op 400 ellen moest met de bus het doel 7 of 8 ellen boven het middelpunt der schijf worden genomen, om de kogels niet vóór het doel te doen grazen (*ricochetteren*).

2°. Op dezen afstand had de bus-kogel nog genoegzame kracht om een dennen plank van 0,050 el te doorboren.

3°. Uit de proeven met eene snelheids-meter (*pendule*) voor

(2) De wal-musketten, waarvan de Franschen in den veldtogt van Afrika en bij de belegering van Antwerpens citadel gebruik hebben gemaakt, zijn door *Reitzenstein*, in zijn verhaal van dit beleg, beschreven en afgebeeld, terwijl zij in hunne inrigting genoegzaam overeenstemmen met die welke *Wilkinson* te Londen aan zijne wapens heeft gegeven; waarvan men onderscheidene voorbeelden (vooral eene uitstekend gewerkte bus bij den constructie-winkel te Delft) hier te lande aantreft. Derselver loopslengte is 1,030 el, het kaliber 0,0225 en het gewicht van den kogel 0,0672 ($\frac{1}{3}$ pond), hun gewicht 10 Ned. ponden,

het geweer, bleek het: dat de kogel van het infanterie-geweer eene grootere aanvankelijke snelheid bezat dan die der bus, en deze weder eene grootere aanvankelijke snelheid dan die van het wal-musket, terwijl de schutters eenstemmig getuigden, dat, bij het schieten uit de vrije hand, de terugstoot der bus het minste hinderlijk was.

4°. Van het getal van 846 kogels, opgevangen in eene schijf welke voorzide uit linnen bestond en waarvan het achterste met werk was aangevuld, vertoonden 607 (of $\frac{3}{4}$) meer of minder duidelijke indrukken van de trekken, zonder eenige scheuring, en bijna alle hadden de schijf met hunne voorzide getroffen.

Van 259 zonder indrukken, hadden 140 zulks ook gedaan, de 99 overige met andere gedeelten hunner oppervlakte.

Hieruit schijnt, dat deze kogels daartoe niet voldoende aangestampd en geforceerd waren; dat nogtans diegene, welke de schijf met hunne voorzide getroffen hadden, zulks echter genoegzaam waren gedaan om den loop te vullen en de slang-trek (*helice*) der trekken te volgen, alhoewel zij niet op eene merkbare wijs in deze waren ingedrongen.

5°. Men merkte verder op, dat wanneer het lood niet genoegzaam zuiver is, de kogels, door de twee laadstok-stooten, niet genoegzaam uitzetten om den indruk der trekken aan te nemen; dat echter deze op 150 ellen in juistheid van treffen tegen de andere niet achterstonden.

Zulks schijnt te ontstaan, het zij door dezelfde oorzaak welke de niet genoegzaam aangestampde kogels, nogtans met hunne voorzide doet treffen, of wel dat op den afstand van 150 ellen, de zijdelingsche afwijking te onbelangrijk voor de trefzekerheid was te achten.

6°. De loopen met zes trekken gaven meer juistheid dan die met twaalf.

7°. Ook het verschil in de lengte van den roltrek tusschen een der bussen en die der overige, had geen merkbaaren invloed; die van 120 duimen had den voorrang op drie afstanden, maar verloor denzelfden op de twee laatste.

8°. Door het uithalen (*frisure*) van den tromp, wordt de lading gemakkelijker.

9°. Men kan achtereenvolgens tot 50 schoten en meer uit de bus doen, zonder verplicht te zijn haar schoon te maken, doch alsdan was de kamer zoodanig vervuild, dat de inhoud aanmerkelijk verminderd was; de hitte van de kamer, na 50 schoten in 49 minuten, was zoodanig, dat men er de hand niet aan kon slaan.

10°. Ondanks de onbetwistbare doelmatige vorming der bus, en het beantwoorden van derzelver gedeelten aan hunne bestemming, heeft men echter twee ongemakken opgemerkt, welke verbetering eischen: *a.* Het smelten van het vet der pleisters bij eene vermeerderde warmte, welke een gedeelte der

kruid-lading bederft. Dit gebrek zou misschien minder van belang zijn, indien men, in plaats van vier wigjes buskruid-lading, er negen konde nemen, zoo als bij de infanterie-patronen. Men heeft waargenomen, dat patronen, wier kruid slechts gedeeltelijk outvlamd was, op 15—20 schreden voor den tromp waren neêrgevallen, en dat andere geheel van vet doordrongen waren. Welligt zou dit ongemak geheel verholpen worden, door het verminderen van de hoeveelheid vet waarmede de pleisters besmeerd worden. *b.* Meermalen was het slag-kapje, dat, slechts even sluitende, in het gat van de prop houden moest, zoodanig in dat gat geklemd, dat, wanneer het op het aanbeeldje werd gezet, het niet van de prop te scheiden was, en de patroon tusschen den kogel en de prop deed afscheuren. Men moest zich alsdan van een mes bedienen, om de laatste van het aanbeeldje te scheiden. Het is dus noodzakelijk om een middel uit te denken, om het slag-kapje zoodanig aan de prop te bevestigen, dat het er zich gemakkelijk van doe scheiden; welligt zoude men dit doel bereiken door het gat eenigzins grooter te maken en het slag-kapje op te sluiten, door een stukje vloeï- of ander dun papier op de prop te plakken (1).

11°. Bij deze bussen werd nog een ander ongemak opgemerkt, de zwarigheid, namelijk, van het schoonmaken der kamer. Om zulks naar eisch te verrigten, moet men tot op den bodem doordringen. Als men nu tijd heeft, kan men welligt door langdurig uitpompen het vuil ontbinden, anders is men genoodzaakt de staart-schroef los te maken, hetgeen zoo zeldzaam mogelijk diende te geschieden (2).

Onvolkomenheden der wal-musketten.

Het moet in het oog vallen, welke geringe juistheid in treffen de wal-musketten betoond hebben, en dit verschijnsel was belangrijk genoeg om de commissie aan te sporen, tot

(1) Aan de patronen, behoorende bij het eenvoudig en vernuftig tot percussie gewijzigde munitie-geweer, in het jaar 1829 door den kapitein der rijdende artillerie (thans majoor) *Dinaux* voorgesteld, waren de slag-hoedjes in enkel patroon-papier gewikkeld gehecht. Deze hoedjes werden met het papier op het aanbeeldje gezet en dan afgescheurd, en weigerden niet of zeer zelden.

De Redactie.

(2) De zwarigheden van het voldoende schoon maken der kamer, was welligt zonder moeite weg te nemen, door het bezigen van een rolvormigen juist met de kamer overeenstemmende houten met linnen of laken overtrokken wisscher, van ruim derzelver lengte, en op den laadstok geschroefd, of wel eene van borstels vervaardigde wisscher, zoodanig als men tot het schoonmaken van getrokken bussen of jacht-geweren gewoon is te gebruiken.

ontdekking der oorzaken waardoor dit wapen, waarvan men zulk eene groote verwachting had gekoesterd, verre weg bij het gewone infanterie-geweer achterstond, en men oordeelde met grond zulks in een gebrek der vorming te moeten zoeken. Deze wal-musketten worden, zoo als bekend is, van achteren geladen. De kamer is wijder dan het overige gedeelte van de loop, die kegelvormig naar voren tot het doorgaande kaliber vermindert; de loop is inwendig van trekken voorzien. De kogels nu, welke rond in de achterzijde der kamer geplaatst worden en met de middellijn der ziel overeenstemmen, moeten dus geforceerd den loop verlaten; doch deze vorming heeft het gevolg, dat de kogels evenmin de indrukken der trekken aannemen, als dat zij de omwentelings-beweging om hunne as volgen kunnen, hetgeen men toch door de trekken wil verkrijgen. Ten bewijs hiervan verstrekte, dat deze kogels, welke in de met werk gevulde schijf waren opgevangen, over het algemeen de gedaanten hadden aangenomen van eene verlengde rol of geknotten kegel, wier middellijn 7—9 streepen minder dan die der ziel bedroeg; terwijl ook hun gewigt 4, 5 zelfs 6 wigtjes verloren had.

Het gebrek in de zamenstelling, oorzaak dezer misvorming, schijnt dus daarin te bestaan: dat de kogel niet reeds dadelijk bij zijne eerste beweging geforceerd wordt, maar zulks eerst begint te worden na reeds zekeren trap van snelheid te hebben aangenomen. Ten gevolge hiervan, met deze snelheid in den eigenlijken loop komende, heeft hij geen tijd om zich aldaar naar de wanden der ziel te vormen, den indruk der binnenwaarts aanwezige trekken aan te nemen, en de kromming (*hélicoïde*) van deze te kunnen volgen. De kogel welke zich in den loop als een getrokken roldraad verlengt, kan zulks niet regelmatig doen, uit hoofde van den schok bij zijnen uitgang van de kamer in de loop, waardoor hij de trekken overspringt en een gedeelte van het lood wordt afgescheurd (1), terwijl de voor-

(1) Deze zelfde onvolkomenheid is een hoofd-gebrek waaraan alle geweren van soortgelijke vorming onderhevig zijn. Daarenboven zijn dezelve nog in eenen hoogen graad bloot gesteld aan het gevaar van springen, wanneer de kogel nog eenen grooter tegenstand tot voortzetting van zijnen weg heeft te overwinnen, dan die hem aanvankelijk bejegende, en wel uit hoofde van de vernauwing des loops en der trekken, waarin hij zich moet vormen, terwijl de metaaldikte aan de kamer, op een' voldoende tegenstand, bij de eerste ontvlaming berekend, naar voren verminderende, zulks daar te minder is, waar thans eene vermeerderde drukking door het kruid-gas wordt uitgeoefend. Bestaat er dus reeds gegronde beduchtheid voor het springen van eenen gladden loop, wanneer de kogel op zekeren afstand van de lading verwijderd is, hoe veel te meer reden is daartoe in die soort van loopen, waarbij een toenemenden tegenstand, door de vernauwing en het insnijden der

waartsche beweging in den loop met gedurig aanslaan tegen de wanden vergezeld moet gaan.

Nog vond men gelegenheid om bij een der geweren op te merken, dat op zekere plaats van den loop zich eene ophooping van kruid-aanslag tot eene zeer harde zelfstandigheid had gevormd, welke het kaliber verminderde en tot het misvormen der kogels bijdragen moest.

II. *Vergelyking der bus en het verbeterd infanterie-geweer met een slagslot.*

Bij de vergelyking van de bussen met het infanterie-geweer, was de mindere tref-zekerheid van het laatste vooruit te zien; niet alleen door de eigendommeligheden welke den getrokken loop den voorrang boven den gladden doet verkrijgen, maar ook door andere voordeelige omstandigheden die bij het schieten met de bus plaats hebben: zoo als de vernietiging der speelruimte door het zijdelings uitzetten des kogels bij het aanzetten; het gebruik van een prop (*sabot*); de vermindering

trekken voortgebracht, plaats heeft. De snelheid en het geweld waarmede dit geschiedt, kan niet anders dan onregelmatig plaats hebben, en moet dus ook nadeelig op de tref-zekerheid werken. Men heeft, de voordeelen van de rol-trekken erkennende, deze op de kamer-wapens toegepast, maar daarbij niet genoegzaam ingezien, dat het verschil in de werktuigelijke inrigting, ook een gewichtig verschil in de uitwerking moest te weeg brengen. Bij de gewone bussen, wier loop een gelijkvormig kaliber bezit, wordt den kogel aan den tromp, bij het indrijven, den vorm gegeven in welken hij gelijkvormig tot beneden gebracht en in de trekken voortgeschoven kan worden. Bij het afschieten volgt hij regelmatig het gevormde spoor der trekken, langs deze, als op een hellend vlak, door de kromming der trekken zich voortbewegende, terwijl de eenige meerdere tegenstand boven eene gladden loop, door de wrijving der trekken — die het vet des pleisters zeer vermindert — overeenkomstig den graad hunner kromming wordt te weeg gebracht. Deze gelijkvormigheid is in het geheel niet bij die soort van wapens te verwachten, waardoor zoo wel deze wal-musketten, als de uitvindingen van *Robert*, *Lefauchaux*, *Malesherbe* en alle andere, waarin de kogels achter in de kamer in de trekken gevormd en tot eene kleinere middellijn geforceerd worden, uit het oogpunt van juistheid en gevaarloosheid, zeer bij de gewone busloopen moeten te kort schieten; ook daarin staan zij achter, dat, terwijl men de schoot-kracht en dus de werking op grotere afstanden door eene versterkte kruid-lading aanmerkelijk kan vermeerderen, zulks bij die wapens niet zonder het grootste gevaar kan worden gewaagd. Daarenboven, zoo lang men geen middel vindt, om het aanslaan der bewerktuiging dezer wapenen, door het uitstroomend kruid-gas, te verhoeden, moet zulks hunne aanwending tot krijgs-gebruik zeer bedenkelijk maken.

van den terugstoot door de kleinere lading, het gemakkelijker aftrekken, de betrekkelijke mindere zwaarte, en eindelijk de aanwending van een slagslot.

Ten einde nu naar waarde deze omstandigheden te kunnen schatten, en te weten hoe veel zij elk bijdroegen tot de meerdere trefzekerheid der bus boven het geweer, was het noodig, dit laatste zoo veel mogelijk in dezelfde betrekkingen met gene te plaatsen, als deszelfs eigendommelijkheden vergunden. Er werd ten dien einde eene nieuwe reeks proeven aangevangen, ten doel hebbende de vergelijking der bussen van *Poncharra* tegen het infanterie-geweer met een gewijzigd slagslot; waarbij het volgende werd in acht genomen:

Van iedere wapensoort werden 6 stuks gebezigd, wier sloten volkomen overeenstemden, terwijl, met uitzondering van één der geweren, al de anderen een zelfden zachten aftrek hadden. Het kaliber der bus, tusschen de trekken, was gelijk aan dat van het geweer.

De *loops lengte* der 6 bussen was 54 duim, en dus 6 duim minder dan die der geweren.

Drie bussen hadden 12 trekken, met eene kromming van 1 op 150 duim; de andere slechts 6 trekken, met eene kromming van 1 op 120 duim.

Op den loop der bus was een klep-vizier bevestigd, met een gatje in deszelfs midden, voor het doel op 200 ellen, en eene insnijding aan de bovenzijde voor dat op 250 ellen (1).

De bus-*patronen* waren gelijkvormig met die der vorige proeven. Voor het geweer bediende men zich ook van patronen met proppen (*sabots*), waarvan de eene helft van met vet besmeerde pleisters was voorzien; derzelver kruid-lading was 9 wigtjes.

De schutters werden achtereenvolgens op 200 en 300 ellen van de schijven geplaatst, op ieder van welke afstanden elk 30 schoten per geweer deed. Hierbij nam men in acht, om, na 15 schoten, de bussen tegen de geweren onderling te doen verwisselen, ten einde de eenzelvige bekwaamheid des schutters eenen gelijken invloed op de uitwerking der beide wapens zoude uitoefenen. Voorts werden, bij het geweer, de 15 eerste schoten met pleister-*patronen*, de 15 volgende zonder deze gedaan (Tafel II).

III. *Proeven over den invloed van pleisters by het gladde infanterie-geweer.*

Ten einde den invloed der pleisters op het geweer-schot te kunnen beoordeelen, welke in de vorige proef niet aanmer-

(1) Tot naauwkeuriger vergelijking van de eigendommelijke trefzekerheid van beide wapens, schijnt ons toe, dat het infanterie-geweer, behalve het slagslot, ook van een vizier, gelijk de bus, voorzien had behooren te worden.

kelijk was, zoo werden de vier beste schutters, uit de twaalf hiertoe gebruikte, uitgekozen, welke nu op ieder der afstanden van 200 en 300 ellen, 30 schoten met gepleisterde en 20 met ongepleisterde kogels moesten doen; waarbij ieder man een gelijk aantal schoten op ieder der beide wijzen deed (Tafel III).

Behalve de bevestiging van de, in de eerste proeven geblekene, grootere trefzekerheid der bus boven het geweer, vertoonde zich deze duidelijker op den afstand van 200 ellen dan op 300; want ofschoon de betrekking der schoten, welke de geheele schijf van 2 vierkante ellen troffen, genoegzaam in dezelfde evenredigheid van 2:1 op beide afstanden zich vertoonden, naderde dezelve op 200 ellen meer die van $3\frac{1}{2}:1$ bij de schijven van 1.6—0,4 el zijde.

Wat het gebruik der pleisters voor pas-kogels bij het geweer betreft, schenen de proeven derzelver gering nut te staven, of te doen blijken dat zij misschien in zoo verre nuttig waren, als zij konden bijdragen om het slag-kapje tegen afscheiding van den prop te behoeden.

IV. *Proeven wegens eene verminderde kruid-lading by het infanterie-geweer.*

Nog bleef te onderzoeken overig, welken invloed het aanmerkelijk onderscheid in de kruid-lading op de trefzekerheid bij de vorige proeven had kunnen uitoefenen. Daartoe werden, met het bovenvermelde slag-geweer, met eene kruid-lading van 6 wigtjes in plaats van met 9, en dus met $\frac{2}{3}$ minder, zonder pleister, 180 schoten gedaan op 200 ellen en 180 op 300. Waartoe men dezelfde geweren aan de zes beste schutters van het regiment in handen gaf (Tafel IV).

Bij de vergelijking der verkregene uitkomsten met die der proeven, waarbij de lading 9 wigtjes bedroeg, schijnt de vermindering van deze tot 6 wigtjes der trefzekerheid voordeelig geweest te zijn, in verhouding van 100:89 op den afstand van 200 ellen, en van 100:75 op die van 300 ellen.

Proeven te Maubeuge genomen tot vergelyking der bus en het infanterie-geweer.

Met deze verkregene uitkomsten te Vincennes, kunnen de proeven, in November 1854 bij de geweer-fabriek te Maubeuge genomen, worden vergeleken, waarbij, ter vergelijking, op eenen afstand van 250 el met twee gewijzigde *slag-geweren* en twee bussen van *Poncharra*, naar een vast doel geschoten werd.

De geweer-*patroon*, van een prop en pleister voorzien, bevatte 9 wigtjes kruid, die der bus was de voor deze wapenen gebruikelijke; de prop en de pleister werden, bij beide wapensoorten, bij het laden op het kruid geplaatst (Tafel V).

I. PROEVEN TOT VERGELIJKING DER BUS VAN PONCHARRA MET HET FRANSCHÉ WAL-MUSKET EN HET INFANTERIE-GEWEER.

Schootswyze.	Soorten van Wapens.	Getal Schoten.	Getroffene schoten in de schyff van 2 el □; afwykende van de middellyn:						Treffers in de schyff van 2 ellen zyde, van 100 schot.
			Loodregt.		Waterpas.				
			links.	regts.	boven	onder			
Op den afstand van 150 ellen.									
Tegen den schouder.	Bussen.	712	579	116	233	143	168	53, 2	
	Wal-musketten.	702	267	122	218	172	120	58	
	Infanterie-geweer.	701	225	89	121	83	145	54, 8	
Opgelegd.	Bussen.	91	69	29	58	56	50	75, 8	
	Wal-musketten.	128	57	25	50	29	31	44, 3	
	Infanterie-geweer.	97	53	27	26	25	23	54, 6	
Op 200 ellen.									
Tegen den schouder.	Bussen.	770	573	95	203	125	161	48, 4	
	Wal-musketten.	800	98	51	43	51	57	12, 2	
	Infanterie-geweer.	800	124	43	67	62	42	15, 3	
Op 250 ellen.									
Idem.	Bussen.	780	243	89	158	87	133	51, 2	
	Wal-musketten.	792	46	22	24	23	19	5, 8	
	Infanterie-geweer.	820	42	10	28	25	17	5, 0	
Op 500 ellen.									
Idem.	Bussen.	800	157	63	86	52	111	19, 6	
	Wal-musketten.	800	12	7	4	13	5	1,75	
	Infanterie-geweer.	800	25	9	12	8	17	2, 9	
Op 400 ellen.									
Idem.	Bussen.	800	43	22	21	28	15	5, 6	
	Wal-musketten.	800	9	6	3	8	1	1,12	
	Infanterie-geweer.	800	3	2	1	2	1	0,57	

II. VERGELIJKING DER BUS VAN PONCHARRA MET HET INFANTERIE-GEWEER MET SLAGSLOT.

III. PROEVEN WEGENS HET GEBRUIK VAN PLEISTERS BIJ HET INFANTERIE-GEWEER.

	Getal Schoten.	Treffers in een □, van zyde:				Treffers in van 2 el; p %	
		el 0,4	el 1,0	el 1,6	el 2,0		
		op 200 el	Bussen { 1°	90	5		7
90	4			20	33	43	50
Geweren { met pleister	180		7	27	37	79	44
	90		1	5	14	25	25 ⁵
Geweren { zonder	90		1	5	10	17	15
	180		2	10	24	40	22 ²
op 500 el	Bussen { 1°	90	1	4	12	22	24 ⁴
		90	"	1	4	9	10
	Geweren { met pleister	180	1	5	16	31	17 ²
		90	"	2	2	8	9
	Geweren { zonder	90	"	1	8	9	10
		180	"	5	10	17	9 ⁵

	Getal Schoten.	Treffers in een □ van				Treffers in een van 2 el; p %
		el 0,4	el 1,0	el 1,6	el 2,1	
		op 200 el. Gew. { met pleister	50	1	4	
50	2		4	8	12	40
60	5		8	13	22	36 ⁶
50	"		1	5	4	15 ⁶
op 300 el. Gew. { met pleister	50	"	"	"	2	6 ⁷
	60	"	1	3	6	10

vooral de laatstbedoelde wapenen in verre en juiste dragt, de vergelijking met de zoo beroemde pistolen van *Küchenruiter* gunstig doorstonden (1).

Dat het gewone infanterie-geweer voor eene aanmerkelijke verbetering vatbaar is, en alleen door de min volkomenheden welke uit deszelfs eigendommelijke inrigting ontspruiten, bij de werking der getrokken loopen behoeft achter te staan, is door onderscheidene proeven ten voldoende bewezen. Dus zag men de evenredigheid der treffers van 100 schoten in eene schijf van 2 ellen zijde met het gewone steenslot, alleen door de verandering van dit in een slagslot, en de vermindering der lading van 9 tot 6 wigjes, op eene merkbare wijze toenemen.

Op 200 el afstand, treffers van 100 schoten in een \square van 2 el zijde met het steenslot: $13^{\frac{5}{8}}$; slagslot $22^{\frac{2}{3}}$; $\frac{1}{3}$ verm. lading 41.

Op 500 el afstand, treffers van 100 schoten in een \square van 2 el zijde met het steenslot: 2° ; slagslot $9^{\frac{5}{8}}$; $\frac{1}{3}$ verm. lading $15^{\frac{3}{8}}$.

Zoodat door dezelve de tref-zekerheid toegenomen is op 200 ellen omtrent als 8 : 5, en op 500 ellen omtrent als 6 : 1.

Bijzonder opmerkenswaardig is de gunstige invloed welke de vermindering der kruid-lading heeft getoond, daar bij de meerdere tref-zekerheid zich nog andere gewigtige voordeelen voegen, zoo als het verminderde gewigt en omvang der munitie, waardoor eene grootere hoeveelheid op dezelfde plaats gepakt en mede gevoerd kan worden; de aanmerkelijke besparing van kosten door het $\frac{1}{3}$ verminderen van het gebruik van het kruid, en bovenal het verminderen van den terugstoot, welke de algemeene klagt van alle soldaten en de hoofd-oorzaak van het doelmissen is. Inderdaad is dit verschil in het oog vallende.

Deze proeven stellen het groote voorregt in het licht, welke de aanwending van slagsloten aan het infanterie-geweer, tot

(1) Men is nog verder gegaan, daar men in Engeland thans bussen vervaardigt met slechts 2 tegen elkander overstaande trekken, die eenen geheelen roltrek volgen, en die men verzekert dat in verre dragt en juistheid die met meerdere trekken overtreffen. Dezelve worden met expresselijk gegotene kogels geladen, die eenen met de trekken overeenstemmenden rand bezitten, en overigens juist van het kaliber zijn. Deze weinige trekken zijn echter genoegzaam tot het bewerken hunner omwenteling, en tevens, aan mindere wrijving dan bij die met meer trekken onderhevig zijnde, bezitten zij eene grootere aanvankelijke snelheid. Misschien zou de bepaling op 3 trekken de meeste voordeelen opleveren, even als de aan drie zijden gevederde pijlen de grootste tref-zekerheid hebben; terwijl door deze bus-kamers overeenkomstig die van *Poncharra* in te rigten, waarschijnlijk het gieten van rand-kogels vermeden en deze door gewone vervangen zouden kunnen worden.

juister treffen, mededeelt; hetzelfde is vooral merkbaar op groote afstanden en kleine doel-vlakten, daar de ontvlaming door slagkruid zoo snel geschiedt, dat de schok bij het overslaan van den haan, welke gedurende de achtervolgende ontvlaming en mededeeling van het pankruid bij het steenslot, de juist genomen doellijn verzet, bij het eerste geene merkbare afwijking veroorzaken kan; terwijl bij het gewone geweer hierdoor het treffen van voorwerpen, die door kleinheid of afstand zich onder eenen geringen gezichts-hoek voordoen, bijna eene bloote toevalligheid wordt.

Daar het vuur-gevecht der infanterie heden ten dage grootendeels door enkele tirailleurs plaats heeft, welke daarenboven zich door voorwerpen of lichaamsstelling voor een aanmerkelijk gedeelte aan de kansen van getroffen te worden onttrekken, zoo is de oefening in het schieten met een wapen, waarvoor men eene aanmerkelijke oppervlakte, of eene kleine, slechts op middelmatige afstanden, in staat is te treffen, niet voldoende. Het overwigt van dit vuur-gevecht bestaat daarin, om met eenige zekerheid de kleinere voorwerpen, b. v. een gedeeltelijk zichtbaren vijand, op zoodanigen afstand te kunnen treffen, waarop schoten van dien vijand nog geen de minste tref-zekerheid geven; het zij nu dat zulks door onvoldoende bekwaamheid, of wel door de onvolkomenheid der wapens veroorzaakt wordt.

In deze betrekking biedt de bus groote voorregten aan, zoo als uit de proeven met die van *Poncharra* gebleken is; welke ook door de aanzienlijke lengte van 54 duim bijzonder tot ver schieten ingerigt is. Daarenboven kan dezelve een genoegzaam levendig vuur onderhouden, waardoor de bedenking tegen de langzaamheid waarmede het laden der andere bussen plaats heeft, veel van derzelve gewigt verliest; dewijl met de eerstbedoelde bussen, zonder overhaasting, 49 schoten in 50 minuten kunnen gedaan worden. Wanneer nu een sneller vuur gevorderd werd, zouden loopende patronen, in de nabijheid, hier bij dat van gewone geweren niet doen achterstaan, boven welke zij nog altijd eene veel grootere tref-zekerheid bezitten.

Gelijk zij den grond tot nieuwe ontdekkingen leggen, of reeds gemaakte bevestigen, dienen de proeven ook om den waan en de heerschende vooroordeelen omtrent eene zaak te bestrijden, en door het blootleggen van derzelve gebreken, dáár waar blinde vooringenomenheid niets dan volkomenheid droomde, het oordeel in het rechte spoor terug te leiden. Tref-fend heeft dit hier met de wal-musketten plaats gehad, van wier voortreffelijkheid zoo veel ophof is gemaakt geworden; zoo ook wegens het voorregt van de wapens die in de kamer geladen worden, en eene even groote naauwkeurigheid in het treffen, als aanmerkelijke dragt, zouden vereenigen. Immers deze proeven betoogen duidelijk, dat dezelve in de meeste gevallen niet alleen tegen de bus geene vergelijking kunnen door-

staan, maar zelfs voor het gewone geweer onbetwistbaar moeten onderdoen. Het is de bedoeling der zoogenaamde dubbelhaken en wal-geweren, om kleine of verwijderde voorwerpen op buitengewoon aanmerkelijke afstanden te kunnen bereiken, en daartoe is derzelver hoofd-vereischte eene groote tref-zekerheid. Wordt nu dit vereischte bij dat wapen gemist, zoo is het bij deszelfs te kunstrijke zamenstelling, die door geene hoedanigheden vergoed wordt, allezins ongepast voor de krijgsgedienst te keuren, waarbij eenvoudige duurzaamheid en gemakkelijke behandeling zoo zeer op den voorgrond moeten staan, voor 't minst zoo lang als geene aangebrachte verbeteringen deszelfs feilen wegnemen.

De oude dubbelhaken met gladde loopen, boden op groote afstanden, zelfs met hunne gebrekkige inrigting, eene veel grootere tref-zekerheid aan dan deze wal-musketten. Hoe veel te meer zou men nu aan die dubbelhaak die eigenschap niet kunnen mededeelen, indien aan dezelve die verbeteringen wierden gemaakt, waarvan wij de gevolgen bij het gewone infanterie-geweer hebben aangetoond. Voor zulke verbeteringen, zoo als het vervangen van het overmatige groote steen-door een slagslot, het toevoegen van een naauwkeurig vizier, voor verschillende afstanden ingerigt, het bepalen eener juist geëvenredigde kruid-lading, en vooral het gebruik van juist passende bolronde kogels en het bewaren van derzelver vorm bij de lading, door een schotelvormigen laadstok-knop, zijn zij zeer vatbaar. Het is ontwijfelbaar dat zulks aan deze wapens eene voortreffelijkheid, niet alleen boven hunnen tegenwoordigen toestand, maar vooral boven de nieuwe Fransche wal-musketten, zou doen verkrijgen, welke de laatsten ten eenenmale in de schaduw moet plaatsen. Nog meer moeten deze achterstaan bij de zoogenaamde *stand- of doel-bussen*, die, met hen van hetzelfde kaliber en loopslengte zijnde, op een afstand van 5—600 ellen, met genoegzame juistheid en schootskracht werkzaam zijn; terwijl, door een verminderd getal trekken, het laden zeer bevorderd zou worden, zonder de omwentelings-beweging van den kogel te benadeelen.

Reeds de *gewone bus* betoonde eene overtreffende werking boven dit nieuwe wapen in de belegering der citadel van Antwerpen, waar het door de Franschen het eerste werd gebruikt, daar men dagelijks in hunne berigten van de aanmerkelijke verliezen gewag vindt gemaakt, welke zij door de Hollandsche wal-geweren ondergingen. Deze wal-musketten waren nu niet anders dan eenige oude bussen, welke, bij gebrek aan de nieuwe, die nog in aanmaak waren, aan den generaal *Chassé* waren gezonden, en die er een twintigtal goede schutters mede bewapend had. Daarentegen moet de uitwerking der Fransche wal-musketten, tot wier behandeling de beste schutters uit het leger gekozen waren, en die zich in bedekte

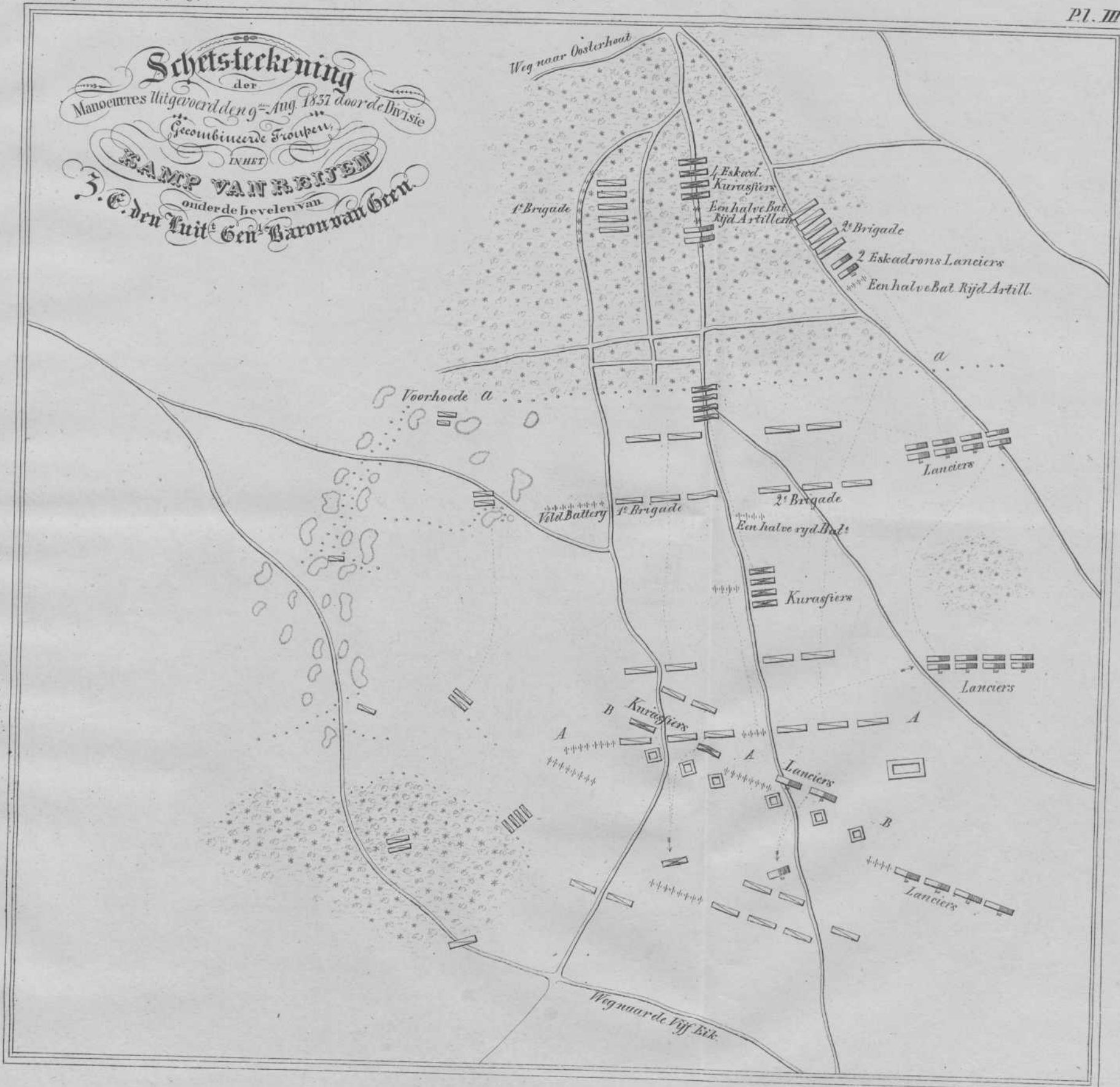
plaatsen der naderingen onthielden, zoo weinig in het oog vallende zijn geweest, dat van de Hollandsche zijde er geene bijzondere vermelding van is gedaan geworden. Waarschijnlijk zullen deze vuurwapenen ook wel in het lot deelen van die andere uitvindingen, welke de hoog gespannene theoretische verwachting niet door eene praktische voortreffelijkheid hebben bevestigd.

De verrigte proefnemingen hebben ook de aandacht op eene bijzonderheid bepaald, namelijk, de doorgaande regtsche afwijking der kogels van de loodrechte middellijn, welke, tegen die *links*, als 12:8 is waargenomen. Daarentegen schijnt door het ten naastbij gelijkstaande getal dergenen die zich *boven* de waterpas-lijn van het doelpunt verhieven, of *beneden* hetzelfde troffen, dat de door de schutters waargenomene vizier-lijn, overeenkomstig het wapen, de kruid-lading en afstanden, als gepast aangemerkt kan worden.

En aantal gewigtige punten der wapen- en schietkunde, hebben door deze waarnemingen eene aanmerkelijke opheldering ontvangen. Wenschenswaardig is het echter, dat andere nog te nemen proeven ook hetzelfde licht over andere punten mogten verspreiden, waaromtrent thans nog evenveel duisterheid als onzekerheid heerscht. Dit zou de eenige weg zijn waarlangs dit technische gedeelte der krijgskunde eenen vasten grondslag kan verkrijgen. Inzonderheid verdient het wapen, dat ontegenzeggelijk de meeste tref-zekerheid aanbiedt, namelijk de getrokkene bus, ten onderwerp van nasporing, in al deszelfs betrekkingen en bijzonderheden, te verstrekken. Vele dezer bijzonderheden zijn nog te weinig bepaald: zoo als de beste evenredigheid tusschen de kromming der trekken, het kaliber en de loopslengte, met opzigt tot de meeste tref-zekerheid en schootskracht; het getal, den vorm en de diepte der trekken, de hoeveelheid, het gemak en snelheid der lading, enz. Derzelver opheldering zou dit wapen, welks geduchtheid, door ondoelmatig gebruik, langen tijd miskend is geworden, eenen graad van volkomenheid doen verkrijgen, welke den grootsten invloed op de krijgs-verrigtingen hebben kan.

Wij zullen nader op dit onderwerp kunnen terug komen, bij de beschouwing van het getrokkene geweer en de nieuwe wijs van wapening der infanterie, door den heer *Delvigne* in Frankrijk voorgelagen; terwijl de opmerkzaamheid door het Fransche bestuur op het nieuwe wapen-stelsel door de uitgebreide proeven blijkt, waaraan hetzelfde onderworpen is geworden, en wier gevolgen de hoogste belangstelling inboezemen.

Schetssteekening
der
Manoeuvres uitgevoerd op Aug. 1837 door de Divisie
Gecombineerde Troepen
IN HET
KAMP VAN REIJEN
ouder de hevelen van
J. C. den Tuit^{te} Genl Baron van Gren

VERSLAG

DER

GROOTE MANOEUVRES,

WELKE IN DE MAANDEN JUNIJ EN AUGUSTUS 1857 DOOR DE
TROEPEN VAN HET LEGER TE VELDE ZIJN UITGEVOERD.

(Vervolg van N°. 7.)

—————

Op den 10den Julij betrok de divisie onder het bevel van Z. E. den luitenant-generaal baron *van Geen* hetzelfde legerkamp. Dezelve bestond uit de navolgende troepen:

Chef van den staf: de majoor *de Petit*.

1ste Brigade.

Kolonel *Klerck*

Chef van den staf: de kapitein *von Motz*.

Afd. Grenadiers, HH. KK. HH. Prins <i>Willem van Oranje</i> en <i>Alex. der Ned.</i>	{	1ste Bataillon	majoor	<i>Heijermans</i> .
	{	2de "	"	<i>o. Poolsum Booy</i> .

8ste Afd. Inf. Kolonel <i>Hulst</i> .	{	1ste "	luit.-kol.	<i>van Rheins</i> .
	{	2de "	majoor	<i>van der Heyden</i> .

18de Afd. Inf. Kolonel <i>Knoll</i> .	{	1ste "	luit.-kol.	<i>Schoch</i> .
	{	2de "	majoor	<i>Umgroove</i> .

2de Brigade.

Generaal-majoor *de Favauge*.

Chef van den staf: de kapitein *Dumoulin*.

5de Afd. Inf. Luitenant-Kolonel <i>Naudascher</i> .	{	1ste Bataillon	majoor	<i>Buchner</i> .
	{	2de "	"	<i>Zurich</i> .
	{	3de "	"	<i>Behr</i> .

9de Afd. Inf. Kolon. <i>Volkheimer</i> .	{	1ste "	"	<i>Arensma</i> .
	{	2de "	"	<i>Meningh</i> .
	{	3de "	"	<i>van Boecop</i> .

Nadat er reeds eenige groote manoeuvres door de gelegerde divisie waren uitgevoerd, werd de dag van den 9den Augustus door derzelver bevelhebber bestemd voor de uitvoering eener groote veld-manoeuvre tegen eenen vooronderstelden vijand.

Tot grondslag der te verrigtene bewegingen, ging Z. E. de luitenant-generaal baron *van Geen* van de vooronderstelling uit, dat de opperbevelhebber van ons leger te velde, het bericht heeft ontvangen, dat de vijand voornemens is de vesting Breda te belegeren. Verder, dat reeds een gedeelte van het vijandelijk insluitings-korps op marsch is, en bevel heeft om over Poppel naar Tilburg te marcheren, en de gemeenschap der vesting aan die zijde af te snijden. Vervolgens, dat de opperbevelhebber uit de omstreken van Geertruidenberg een korps detachteert, onder de leiding van voornoemden bevelhebber, met den stilligen last het gehucht Dorsten te bezetten, en den vijand, indien deze hem was voorgekomen, van daar te verdrijven.

Het bedoelde korps, onder de bevelen van Z. E. den luitenant-generaal baron *van Geen*, bestaat uit:

12 bataillons infanterie, verdeeld in twee brigaden.

Eene batterij veld-artillerie onder bevel van den kapitein *Singendonk*.

Eene brigade kavallerie, onder bevel van den kolonel baron *de Posson*; bestaande uit: 4 eskadrons lancers, luitenant-kolonel *Gantois*, 4 eskadrons kurassiers, luitenant-kolonel *Nypels*, en 1 batterij rijdende artillerie, kapitein *Koopman*.

Dien ten gevolge bevest de bevelhebber dezer troepen zich vroegtijdig op marsch, langs den weg van Oosterhout op de Vijf Eik. Het terrein tusschen Oosterhout en Dorsten grootendeels boschachtig zijnde, zoo wordt de voorhoede der marcherende kolonne zamengesteld uit het flank-bataillon der 9de afdeeling infanterie, eene compagnie grenadiers, 2 eskadrons lancers en eene halve rijdende batterij. De kolonne marcheert langs den grooten weg van Oosterhout, met eene compagnie regts en eene compagnie links tot flankendecking.

De voorhoede aan den zoom *aaa* van het mastbosch gekomen, ontdekt derzelver kommandant dat de vooronderstelde vijand, van den marsch onzer troepen onderrigt, reeds de vlakte tusschen dit bosch en de Vijf Eik bezet heeft, en eenige dispositiën neemt om het deboucheren onzer troepen in die vlakte te beletten. De voorhoede-kommandant doet daarop 3 kompaniën in de duinen en in het bosch regts van den grooten weg in tirailleurs verspreiden, en houdt de twee andere kompaniën in reserve. Gelijkijdig met het nemen dezer dispositiën, zendt hij aan den bevelhebber der troepen het bericht van de tegenwoordigheid des vijands in de vlakte vóór het mastbosch.

De bevelhebber begeeft zich in persoon bij de voorhoede, in de vooronderstelling, om de positie des vijands te verkennen, en dien ten gevolge zijne bevelen te geven. De halve batterij rijdende artillerie wordt daarop in positie gesteld ter linker zijde van het bosch, gedekt door de twee eskadrons lancers. De geheele boschrand wordt vervolgens met tirailleurs bezet, die zich verborgen en in stilte opstellen. De 1ste brigade met de batterij veld-artillerie krijgen bevel, om zich regts van den weg in kolonne en zoo gedekt mogelijk te plaatsen. De 2de brigade wordt links gedirigeerd, en op een 150 schreden achter de in positie staande halve rijdende batterij in kolonne mede gedekt opgesteld. Het regiment kurassiers met de twee overige eskadrons lancers en de tweede halve rijdende batterij, hebben insgelijks bevel ontvangen om, in kolonne, op den grooten weg in het bosch te blijven stand houden.

Na het nemen van deze maatregelen, komt Z. K. H. de Prins Veldmaarschalk in de vlakte voor het bosch aan, en kort daarop Z. K. H. de Admiraal en Kolonel-Generaal, beide door Hoogsterzelver staven vergezeld. Dit was het signaal voor den aanvang der manoeuvre, en kort daarop begonnen de geweren tusschen het donker groene geboomte te flikkeren, en zag men beweging dáár waar men zelfs geene troepen vermoed had. De door ons omschrevene opstelling was zeer gedekt en voor geen vijandelijk oog verkenbaar. Eene zwaar bewolkte lucht, welke zich weldra in stroomen regen ontlaste, gaf aan het tafereel,

dat zich nu ontwikkelde, een somberen en toch grootchen tint. Het licht en bruin, zoo scherp geteekend in het werkdadige oorlogsleven, de moeilijkheden en de teleurstellingen waarmede men zoo dikwerf bij dezen dans op leven en dood te worstelen heeft, vertoonden zich dáár, nabootsende de natuur van dergelijke sombere tafereelen van het staatkundig leven der volkeren.

Eraai was het gezigt, toen de in den boschrand geplaatste tirailleurs over eene groote uitgestrektheid hun vuur openden; bijna elke boom scheen vuur te spatten, en als het ware met een gaas van rook te worden omhuld, terwijl het kanon-vuur der halve batterij rijdende artillerie kracht gaf aan den aanval tegen den vooronderstelden vijand. Die kracht scheen juist aangebragt, daar een aanval *en fourageur* voor de twee eskadrons lansiers tegen den vooronderstelden regter vleugel des vijands, door den bevelhebber mogelijk geacht, ook gelukkig, ongeveer 600 schreden ver, werd uitgevoerd; waarna deze eskadrons zich weder achterwaarts verzamelden.

Vooronderstellende dat de vijand ongeveer 800 schreden terug geworpen was, zoo laat de bevelhebber de geheele linie van tirailleurs uit het bosch voorwaarts rukken, ten einde het deboucheren der beide brigaden uit het bosch te dekken. Deze volgen spoedig, en 300 schreden in de vlakte vooruit gerukt zijnde, deploijeren dezelve in twee liniën. De veld-batterij stelt zich op den regter vleugel der 1ste linie op, terwijl dezelve regts door de kompagnieën der voorhoede, waarvan er twee in tirailleurs in de duinen verspreid zijn, gedekt worden. De eerste halve rijdende batterij wordt voorwaarts van de tusschenruimten der beide brigaden in batterij geplaatst; terwijl de twee eskadrons lansiers, welke tot nu toe op den grooten weg in het bosch verbleven waren, last krijgen om zich met de beide eskadrons der voorhoede te vereenigen, en gezamenlijk in eskadrons-kolonnen zich op den linker vleugel der divisie op te stellen. De kurassiers met de andere helft der rijdende batterij begeven zich voorwaarts, doch blijven, uit het bosch gekomen, op den grooten weg in kolonne als reserve staan.

Het deboucheren dezer troepen, door het tirailleur-vuur gedekt, geschiedt snel en in de volmaaktste orde. Er wordt echter voorondersteld, dat de vijand stand houdt en met een hevig geweer- en geschutvuur de offensieve beweging onzer troepen zoekt te beletten. Deze vooronderstelling geeft den bevelhebber aanleiding, de begonnene offensieve beweging met kracht door te zetten, ten einde spoedig van de vlakte meester te worden. Dien ten gevolge wordt de aanval des vijands door bataillons- en geschutvuur begroet, waarna twee malen de liniën met aanvals-kolonnen en met geveld geweer worden doorgerooken. De divisie heeft vervolgens voor den terugtrekkende vijand de stelling in AA ingenomen. Deze wordt voorondersteld links af te trekken, en het boschje voor den regter vleugel der divisie sterk te bezetten, zoo het schijnt, met het doel, zich daar vast te zetten of onzen regter vleugel om te trekken.

De bevelhebber gelast daarop aan de veld-batterij snel voor-

waarts te rukken, tot op 500 passen van het boschje, en in die voorwaartsche beweging half regts van strekking te veranderen, aldaar stand te houden en den in het boschje opgestelden vijand hevig met blikken doozen te beschieten. Deze beweging wordt gedekt door de kompagnieën der voorhoede, welke zich, gedeeltelijk in tirailleurs verspreid, in den loopas voorwaarts begeven, de duinen bezetten en van dáár op den vijand tirailieren. De bevelhebber doet vervolgens de divisie, met aanvals-kolonnen, $\frac{1}{2}$ front-verandering voorwaarts maken; en om deze beweging te dekken, voegt zich de halve rijdende batterij bij het regiment lansiers, rukt van daar in galop voorwaarts, stelt zich in batterij en doet eenige schoten met blikken doozen, waarna de lansiers een charge uitvoeren, ten einde den vijand tegen hunnen linker vleugel op te rollen.

De bovenvermelde front-verandering BB geëindigd zijnde, wordt voorondersteld, dat de vijand met eene sterke kolonne kavallerie uit de Vijf Eik deboucheert, waardoor de lansiers genoodzaakt worden terug te trekken, en zich in eskadrons-kolonnen in de tusschenruimten der twee liniën van de 1ste brigade op te stellen. De vier eskadrons kurassiers krijgen mede bevel om zich eveneens in de tusschenruimten der beide liniën der 1ste brigade te plaatsen. De rijdende batterij vereenigd zijnde, komt voor het midden der divisie in batterij, en rigt haar vuur op de aanrukkende vijandelijke kavallerie. Deze richt zich tot eenen aanval gereed makende, gelast de bevelhebber het formeren der 1ste linie in schuinsche quarré's, regts per bataillon, terwijl de twee bataillons der 2de linie op den linker vleugel in één quarré worden opgesteld; de tweede linie der 1ste brigade blijft in kolonne d'attaque staan. In die stelling wordt de vijandelijke aanval afgeslagen, waarna de quarré's zich ontwikkelen, de gezamenlijke kavallerie door de tusschenruimten heentrekt en chargeert, om den aftogt des vijands te bespoedigen, of in vlugt te doen ontaarden. Na volbrachte charge, ontvangt de kavallerie bevel om links te trekken en zich in eskadrons-kolonnen op den linker vleugel te plaatsen.

Gelijktijdig met deze bewegingen, geeft de bevelhebber aan het 1ste bataillon grenadiers last, om eene aanvals-kolonne te vormen en het dennenbosch voor den regter vleugel van den vooronderstelden vijand te zuiveren, en hetzelfde te bemagtigen. Dit bataillon stelt zich in beweging tegen de linker zijde van het bedoelde boschje, en op 50 schreden van hetzelfde gekomen zijnde, wordt het geweer geveld en die zijde met storm genomen. De tirailleurs der voorhoede vallen de regter zijde van het boschje met den loopas aan. Zoodra het bataillon grenadiers zich in beweging zet, doet de bevelhebber de eerste linie deploijeren, en vuren, om de aandacht des vooronderstelden vijands te verdeelen, en zodoende den aanval op het dennenboschje te ondersteunen. De grenadiers het boschje genomen hebbende, trekken door hetzelfde heen en stellen zich aan de andere zijde op, terwijl de voorhoede als reserve in hetzelfde stand houdt.

De offensieve beweging wordt vervolgd door per brigade op

300 schreden regts de echelons te formeren, welke beweging door het artillerie-vuur op den rechter vleugel van elke brigade gedekt wordt, terwijl de kavallerie dezelve op den linker vleugel volgt. Op de hoogte van het 1ste bataillon grenadiers gekomen, wordt de linie hersteld. De gunstige oogenblik tot het doen van eenen algemeenen kavallerie-aanval gekomen zijnde, wordt deze gelast, en door de kurassiers, ondersteund door de lancers, uitgevoerd. Deze beweging kon met regt een' schoonen kavallerie-aanval genoemd worden, door het *ensemble* waarmede dezelve uitgevoerd werd. In de vooronderstelling dat de vijand snel terug trekt, wordt dezelve door de lancers tot op eenigen afstand achtervolgd.

Hiermede eindigde deze manoeuvre, waarna voor de beide Koninklijke Prinsen gedefileerd werd.

Alle de hierboven omschrevene bewegingen werden, in weerwil van de stroomen regen die aanhoudend viel, met zeer veel orde en regelmatigheid uitgevoerd.

(Het vervolg en slot hierna.)

VERSCHEIDENHEDEN.

Bij de discussien in de Belgische kamers over het budget van oorlog over het loopende jaar, heeft de minister van oorlog de voordragt, volgens het gevoelen der Belgische bladen, met zeer veel talent en tact verdedigd. In de ontwikkeling dier verdediging, heeft hij echter eene droevige waarheid aan de vertegenwoordigers van de afgescheidene gewesten van het koninkrijk der Nederlanden moeten bloot leggen, namelijk, dat de krijgstuicht der Belgische troepen werd ondermijnd, door eene gekenmerkte moedeloosheid en ontevredenheid onder het korps officieren. Het schijnt echter, dat de verdediger niet heeft willen treden in de ontwikkeling der redenen en oorzaken van deze aangeduide kwaal, die, zoo hij vermeende, zeer noodlottige gevolgen konde hebben. De *Emancipation* heeft daarop, in een vrij bezadigd doch kernachtig opstel, de redenen dier moedeloosheid ontwikkeld, die, om derzelve aard, belangrijk genoeg zijn om gekend te worden.

De voornaamste oorzaak, zegt dat blad, bestaat daarin, dat de hoop op eene wettelijke bevordering en opklimming in graden, hoe langer hoe meer wordt vernietigd, waardoor de emulatie — deze groote hefboom voor de onderhouding der krijgstuicht — ondermijnd wordt. De officieren — zegt de redactie verder — verlangen niets meer dan zij billijk kunnen vorderen; zij wenschen naar geene vermeerdering of opeenstapeling van graden, naar geene verdubbeling van kaders, naar het scheppen van nieuwe korpsen: zij verlangen slechts, dat de eventueel voorkomende vacaturen in de kaders, die door wetten en besluiten, zoowel voor den staat van vrede als voor dien van oorlog, zijn vastgesteld, en waarop zij alzoo eenige regten verkregen hebben, altijd worden aangevuld. De budgetten worden naar dien maatstaf berekend, en de natie geeft daarop hare toestemming, terwijl eene geheel verkeerd toegepaste oeconomie het ministerie noopt, om de bestaande vacaturen langdurig onvervuld te laten. De redactie verwijst hierbij op Frankrijk, waar — zoo zij zegt — sedert zeven jaar geen eenige vacature ééne maand is onvervuld gebleven. Zij verwijst vervolgens op den nadeeligen invloed die het bezetten van de hoogere graden door de mindere graden uitoefent; zoo als het doen kommanderen der brigaden door kolonels, der regimenten door luitenant-kolonels, en zoo vervolgens. Op deze

wijze voortgaande, wordt de geheele militaire hiërarchie te onderstè boven gekeerd, en als van zelf wordt het noodzakelijke relief van elken graad trapsgewijze verminderd. De krijgstuicht moet hieronder het meeste lijden, en wordt nu door eene regtmatige ontevredenheid der officieren, die zich in bunne regten bekort wanen, eindelijk geheel den bodem ingeslagen.

Eene tweede en voornamste oorzaak geeft dit blad op te bestaan, in het verkwistend en ondoelmatig uitreiken van de ridder-orde, die alleen voor militaire verdiensten was ingesteld. Zoo als men daarmede omsprong, was er geen spoor meer van de instelling aanwezig, terwijl de ouderdom van dienst, zoo het scheen, ook reeds regt gaf. Om een voorbeeld aan te halen, geeft genoemd blad op, dat op den naamdag van vorst *Leopold* al de generaals het officiers-kruis hadden gekregen, en al de kolonels het gewone ridder-kruis bij de toekomende gelegenheid wachtende waren. Zoo voortgaande — zegt de redactie — zou men weldra den tijd beleven, dat de elites van de militaire school, tot officier bevorderd, gelijktijdig bij het aanschaffen der epauletten, een stel kruisen zouden moeten koopen.

De meeste onzer staatkundige dagbladen hebben, in korte woorden, het bestaande misnoegen bij het Belgische leger vermeld; zelfs officiële bladen hebben dit overgenomen; het kwam ons alzoo voor, dat het den lezers van ons Tijdschrift, die niet in de gelegenheid zijn vreemde dagbladen te lezen, van meer belang zoude wezen om de oorzaken dier ontevredenheid te kennen. De Belgische troepen staan ons nog als vijanden tegenover, en daarom juist kwam het ons voor — ter vermindering van valsche gevolgtrekkingen — dat men bij het mededeelen van het aangeduide misnoegen, niet had moeten vergeten te vermelden waar eigenlijk de knoop zat. Te meer zijn wij tot deze mededeeling aangezocht geworden, door een correspondentie-artikel, opgenomen in het nummer van den Pruisischen *Soldaten-Freund* van den 17den dezer, dat iets soortgelijks uit Beijeren bevat, en aldus luidt:

« Sedert den tijd dat de luitenant-generaal *von Hertling* aan het hoofd van het beheer der oorlogszaken staat, is er veel gebeurd dat de innigste erkentelijkheid des legers heeft weggedragen. Zoo wordt o. a. met zeer veel zorg de hand gehouden aan het verhelfen en voorkomen van een misbruik, dat vroeger de oorzaak van zeer veel ontevredenheid onder het korps officieren was, namelijk, dat nu de vacatures zeer spoedig worden aangevuld. Tot bezuiniging, liet men vroeger de opengevallene officiersplaatsen zoo lang mogelijk *ad interim* vervullen, zonder den rang of het traktement toe te kennen, zoodat er kompagnien waren die jaren lang door luitenants gekommandeerd werden, enz. Onder anderen werd door dezen maatregel in één jaar (1835) bijna f 40,000 gespaard; welke bezuiniging, natuurlijkerwijze, den vollen bijval der kamers mogt erlangen. Daar nu eindelijk de klagen der officieren zoo luide werden, dat er in de kamers redenaars gevonden werden, welke deze bezuiniging als eene onregtvaardigheid hebben doen gelden, zoo heeft het ministerie dan ook verlangd, dat men de middelen zoude toekennen om regtvaardig te zijn. »

KRIJGSKUNDIG LETTERNIEUWS.

De Uitgevers van den M. S. van vele zijden aangezocht zijnde, om hunnen Franschen militairen boekhandel zoo veel mogelijk uit te breiden, en zich, uit hoofde hunner gunstige plaatsing, in onmiddellijke correspondentie met de militaire uitgevers in Frankrijk en België te stellen, zijn daarin dan ook vrij gelukkig geslaagd. Onder eene vrij uitgebreide verzameling van krijgskundige werken, in hunnen boekhandel voorhanden, zijn zij de middellijke uitgevers eener collectie van werken, welke, onder den algemeenen titel van *Classiques militaires, collection choisie des meilleurs ouvrages d'art, de science et d'histoire*

militaire, reeds verschillende malen door de nieuwspapieren zijn aangekondigd, en die bij eenen gemakkelijken vorm (in 18°) voor militaire boekverzamelingen, nog het voordeel van het goedkoope aanbieden. Door de uitgevers aangezocht, om eene verslaggevende aankondiging van deze en gene werken in onze kolommen op te nemen, zoo zullen wij, naar mate de gelegenheid zich hiertoe aanbiedt, enkele verslagen geven. Onder deze collectie is ons het eerst voorgekomen:

Philosophie de la guerre suivie de mélanges; par le marquis DE CHAMBRAY, auteur de l'histoire de l'expédition de Russie. Troisième édition. Bruxelles, chez J. B. DE PETIT, 1838. 510 pages.

Hoezeer dit werk van den kernachtigen schrijver *de l'histoire de l'expédition de Russie*, bij deszelfs eerste uitgave (Parijs 1827) een zeer welwillend publiek en vele lofredenaars gevonden heeft, en de tweede uitgave met eenen bijna verdubbelden en verrijkten inhoud eene even gunstige critiek en debiet mogt vinden, zoo gelooven wij echter de aanmatiging van nu reeds onder de klassieke werken gerangschikt te worden, een weinig te overdreven, zoo niet ontijdig. De eerste uitgave was niets meer dan eene opusculé, eerder te rangschikken onder de vlugschriften, dan onder de degelijke krijgskundige werken; het was eene flauwe nabootsing van het ideeënrijke werkje des Pruisischen generaals *von Lossau: der Krieg für wahre Krieger* (1815). De nieuwhed en — om onze denkbeelden te verduidelijken — de metaphysische behandeling van het onderwerp, lokte het Fransche militaire publiek, dat het laatstgenoemde werkje niet kende, uit, en van daar wellicht het succes van een geschrift, dat het eigendommelijke van den oorlog zoude leeren kennen. Intusschen was *von Lossau* veel gelukkiger geweest in zijne wijsgeerige schetsen, en had aan het beeld des oorlogs een duidelijker en welgelijker tint gegeven. De tweede uitgave door *de Chambray* omgewerkt en met twee hoofdstukken vermeerderd, en bij de derde uitgave nog door eenige opstellen vervolledigd, hebben dit werkje in belangrijkheid doen toenemen; zoodat het, zoo als het nu daár ligt, voorzeker niet misplaatst zal zijn in eene kleine militaire boekverzameling. Wij kunnen zelfs een stap verder gaan, en terug ziende op ons artikel aan het hoofd van dit Nummer geplaatst, en vooral daár waar wij op bladzijde 165 den studeerenden officier aanraden, zich vooraf eenigermate met de elementen der krijgvoering bekend te maken, zoo gelooven wij de lektuur der wijsgeerige denkbeelden van *de Chambray* te kunnen aanbevelen. Dit ons oordeel zullen wij, door de uiteenzetting van den inhoud, eenigzins regtvaardigen.

In de beide eerste hoofdstukken ontwikkelt de schrijver zijne denkbeelden over *des troupes et des armées*. Als iemand die de werktuigen der veldheeren van nabij heeft gezien, en met eenen door studie en werkdadige beschouwing gevormden geest is toegerust, beoordeelt hij, na de verschillende soorten van troepen opgesomd te hebben, derzelver hoedanigheden, naar aard van samenstelling en der krijgskundige instellingen waaronder zij verkeerden. Zijn gevoelen, dat de staande legers de beste troepen vormen, tracht hij door geschiedkundige aanhalingen te bewijzen, terwijl hij, derzelver morele hoedanigheden ontledende, vermeent het gehalte van den moed der troepen te kunnen afwegen naar mate zij in het eigen land of op vreemden bodem oorlog voeren. In het 2de hoofdstuk slaat hij eenen vlugtigen blik op die legers van ons werelddeel, welke den meesten roem behaald hebben, te beginnen van de oude Grieksche legers en zoo opklimmende. Hoezeer dit alles slechts vlugtig geschetst, en een weinig *à la Française* behandeld is, zoo valt het echter niet te ontkennen, dat de schrijver, in weêrwil der kortheid, vrij goed karakteriseert. Het 3de hoofdstuk bevat *quelques réflexions sur l'organisation des armées*, die te veel in kortheid en oppervlakkigheid zondigen, dan dat

wij hieraan zoo geheel ons zegel kunnen hechten. Het 4de hoofdstuk, *des moyens d'enflammer le courage des troupes*, is door *Rogniat*, in zijne *Considérations sur l'art de la guerre*, veel gelukkiger behandeld, hoewel ook deze laatste eene veel te locale kleur aan zijn opstel gegeven heeft. Het 5de en 6de hoofdstuk, *du général et commandement des armées*, even als het 7de, *des places fortes*, bevatten niets dat regt geeft op klassieke waarde. Het 8ste hoofdstuk, *de la constitution de la guerre*, even als het 9de door den schrijver eerst na 1830 uitgegeven, is daarentegen met zeer veel zorg en kennis van zaken bearbeid. Bijzonder belangrijk is het vergelijkend onderzoek naar de middelen welke Engeland, Pruisen, Rusland en Frankrijk bezitten om den oorlog te kunnen daarstellen en te voeren, en de gevolgtrekkingen welke hij daaruit afleidt. Dit opstel, met dat onder de rubriek *mengelingen* begrepen, en getiteld: *Quelques réflexions sur l'infanterie de nos jours, et en particulier sur l'infanterie Française et sur l'infanterie Anglaise*, welks tweede hoofdstuk eene kernachtige beschouwing der eigendommelijke strijdwijze en manoeuvreer-kennis van de Engelsche en Fransche infanterie bevat, leveren eene zeer opmerkelijke bijdrage tot de kennis van de tegenwoordige legers der groote mogendheden, zoo zeer door ons, in het meerbedeelde artikel, aanbevolen. Het 9de hoofdstuk, handelende over *des institutions militaires dans leurs rapports avec les institutions politiques et avec les institutions civiles*, is insgelijks lezenswaardig, terwijl de schrijver hier met veel tact en zaakkennis onderscheidene leemten, bij de verschillende krijginstellingen aanwijst en grondig het denkbeeld: « en général les historiens n'ont pas assez tenu compte de l'influence que les institutions militaires et l'emploi de la force militaire ont exercée sur les destinées des gouvernements et des peuples, » uiteenzet. De matige prijs (f 2,00) voor het vrij volumineuse werkje, dat daarenboven in een reeks van noten vele wetenswaardige zaken aan het geheugen herinnert, maakt dat wij hetzelfde ter opneming in de militaire boekverzamelingen gerust kunnen aanbevelen.

J. C. V. R.

Bij den boekhandelaar en uitgever *F. P. Sterk*, te Breda, is een bericht van intekening in het licht gekomen, op een werk, getiteld: *Aanteekeningen en bedenkingen op het crimineel wetboek voor het krijgsvolk te lande*, door *Mr. H. J. van Convent ten Oever*, procureur bij de regbank van eersten aanleg te Rotterdam, en *Mr. J. Versfelt*, ridder der militaire Willemsoorde, regter bij de regbank van eersten aanleg te 's Hertogenbosch. Het is te hopen, dat dit werk mede zal mogen werken tot het bespoedigen eener nieuwe militaire wetgeving, en meer nog zal leveren dan het prospectus belooft, hetgeen dan ook, zoo als wij van ter zijde vernemen, het geval zal zijn.

BRIEFWISSELING.

Eene bijdrage tot het necrologische artikel van den generaal-majoor *Stoeker*, uit Maastricht gezonden, doch niet ondertekend, zal dadelijk geplaatst worden, zoodra de schrijver zich aan de Redactie doet kennen, daar deze als stelregel heeft aangenomen, geene beoordeelingen van personen te plaatsen, zonder dat voor 't minst bij de Redactie de naam des stellers bekend zij. Ook zelfs bij niets dan lof bevattende opstellen, blijft zij zich gelijk, om ook deze te kunnen verantwoorden. Eene antikritiek, mede uit genoemde stad gezonden, wordt in het volgende Nummer opgenomen, zijnde dezelve naar den verslaggever opgezonden, en bij den afdruk van dit Nummer nog niet terug ontvangen.

J. C. V. R.

B I J L A G E V I I I ,

Behoorende bij den Militairen Spectator, 6de Deel, n°. 8.

(Maand Februarij, 1838.)

LAATSTE BENOEMINGEN, OVERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMD:

Tot generaal-majoor: Z. K. H. de Erfprins van Oranje, tevens belast met het kommandement der 1ste brig. van de 1ste div.; de la Sarras, directeur van het dep. van den grootm. der art.; van der Wyck en Valter, directeuren van de 4de en 1ste fortificatie-directiën, beiden onder voortdurend genot van hun tegenwoordig tractement; baron von Quadt von Huchtenbruck, van de 8ste afd. inf. en tevens tot komm. van de 2de brig. der 2de div. inf.; Klerck, van de gren. en tevens tot komm. der 2de brig. 1ste div. inf.; O. J. H. graaf van Limburg Stirum, adjudant van den Veldmaarschalk, uit welke betrekking hij eervol is ontslagen, en tevens benoemd tot komm. der 2de brig. 3de div. inf.; Knoll, prov. komm. van Zeeland; de Muralt, prov. komm. van Utrecht; T. van de Poll, directeur van 's Rijks stoeterij te Borculo; baron de Posson, van het korps lansiers en komm. der 1ste brig. kav.; baron de Roisin, zonder bezwaar der schatkist; van Daynen, komm. der 1ste brig. 2de div.; de Hart, komm. der 1ste brig. 3de div.; H. baron van Heerdt tot Eversberg, en tevens benoemd tot komm. van de 3de brig. der res. div.; de Waldkirch, met ontslag uit zijne betrekking van adj. van Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden, zijnde hem tevens verleend het tract. van non-act. aan den rang van generaal-majoor verbonden, onder bepaling dat hij desniettemin ter beschikking van Z. K. H. zal blijven; de kolonels W. Grunebosch en H. F. van Teijlingen, leden van het hoog militair gerechtshof; de Fremery, plaats. komm. te 's Hertogenbosch; Simons, gewezen plaats. komm. te Bergen-op-Zoom; A. C. van Diepenbrugge, plaats. komm. te Nijmegen; de drie laatstgemelden zonder bezwaar van 's Rijks schatkist. Tot komm. der res. div., mitsgaders over de 2de brig. van dezelve: de gen.-maj. F. Knotzer, kommanderende de 1ste en 3de brig. van gemelde div., terwijl gemelde generaal tevens eervol is ontslagen van het kommando van de voorz. 3de brig. Tot komm. der 3de div. inf. van het leger te velde: de gen.-maj. H. D. T. de Favauge, kommanderende de 2de brig. der 1ste div. inf. Bij de afd. gren.: tot komm.: de kol. Everts, van het 2de bat. jagers; en tot komm. van dat bat.: D. G. Herr. Bij het 1ste bat. jagers: tot komm.: de maj. Goetz. Tot adjudant van Z. K. H. den Veldmaarschalk: de maj. P. G. R. baron Snouckaert van Schauburg, van het korps lansiers. Tot adjudant van Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden: de maj. J. D. Barre. Bij de 10de afd. inf.: tot komm. ad interim: J. H. Voet, van het 1ste bat. jag., die tevens bij de gem. afd. is overgeplaatst. Bij de 9de afd. inf.: tot 1sten luit.: de 1ste luit. op non-activiteit D. L. Joncquière. Bij de 14de afd. inf.: tot 1ste luit.: de 1ste luit. op non-activiteit J. P. F. Francke. Bij de 18de afd. inf.: tot afdeulings-adj.: de kap. C. P. Winckel, van de afd. Tot komm. van het 3de bat. der 1ste afd. mob. Vriesche schutt.: de maj. W. C. H. Meijners, van de 17de afd. inf. Bij de administratie van het leger: de onder-intendant

der 1ste klasse J. van Oosterhout, tot intendanten der 2de kl.; de onder-intendanten der 2de kl. G. Falck en W. Craaij, tot onder-intendanten der 1ste kl.; de adjunct-intendanten jonkheer B. W. Everts en J. J. B. Kesman, tot onder-intendanten der 2de kl.; en de aspiranten bij de militaire administratie M. de Ras en jonkheer G. van Geen, tot adjunct-intendanten. Verder is aan den onder-intendant der 1ste klasse F. L. Matt, het non-activ.-tract. verleend, onder toekenning van den rang van intend. der 2de kl., zonder bezwaar voor 's Rijks schatk. Bij de militaire geneeskundige dienst in de Oost-Indie: tot offic. van gez. der 3de kl.: de tijd. offic. van gez. van de 3de kl. G. A. van Nie, van de garniz.- en hospit.-dienst te Utrecht, en W. Nieuwenhuizen, van de 13de afd. inf., mitsgaders de burgerlijke geneeskunst-oefenaar C. C. G. van Deventer, en de doctor in de genees- en heekunde F. C. Schmitt. Bij de tijd. ziekenzaal te Eindhoven: tot tijd. offic. van gez. van de 3de kl.: de tijd. apoth. van de 3de kl. J. D. van Rinswouw, van de garn.- en hosp.-dienst te 's Gravenhage. Bij de 13de afd. inf.: tot tijd. offic. van gez. der 3de kl.: de milicien H. Meijerink, van de 18de afd. inf., gedetacheerd bij de zieken-inrigting te Kampen.

VERPLAATSINGEN.

Bij het depôt van het korps jagers van Cleerens: de 1ste luit. Seijffardt, van de 7de afd. inf. Bij de 2de afd. inf., bij het res.-bat.: de 2de luit. Maclaine, van het depôt; bij het depôt: de 2de luit. Arnold, van het res.-bat., beide van de afd. Bij het depôt van het 1ste bat. veld-art.: de 1ste luits. van Oldenbarneveld, genaamd Witte Tullingh, en Trans, beide van het bat. te velde. Bij het depôt van het korps rijd. art.: de 1ste luits. Barnaert en Nuy, beide van de batterijen te velde.

EERVOL ONTSLAGEN.

De kol. M. Busch, van de afd. Groningsche schutt., uit de betrekking van komm. der 2de brig. van de res. div. De maj. baron Forstner van Dambenoy, van den generalen staf, uit de betrekking als toegevoegd aan Z. K. H. den Erfprins van Oranje. De 1ste luit. C. Blom, van de 10de afd. inf. De maj. Sappius Grovestein, van de 7de afd. inf., uit de betrekking van komm. van het 2de bat. der 1ste afd. Noord-Brabandsche schutt. De maj. D. E. Wilhelmie, van de 8ste afd. inf., uit de betrekking van komm. van het 3de bat. der 2de afd. Geldersche schutt.

GEPENSIONEERD.

De luit.-gen. G. M. Cort Heiligers, kommanderende de res. div. van het leger, onder toekenning van den rang van gen. der inf. De luit.-gen. A. F. Meijer, kommanderende de 3de div. inf.

NON-ACTIVITEITS-TRACTEMENT VERLEEND, AAN:

Den 1sten luit. J. A. Rickman, van de afd. kur. n°. 9.

OVERLEDEN.

De kol. de Boer, van den generalen staf. De luit.-kol. Duijcker, plaats. komm. te Leeuwarden. De kap.-kwartierm. Karis, van de 10de afd. inf.

